

PROSPER MÉRIMÉE

CARMEN

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN: BERNA GÜKEN

Genel Yayın: 5133

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLÎ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

PROSPER MÉRIMÉE
CARMEN

ÖZGÜN ADI
CARMEN

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
BERNA GÜKEN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2019
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
DEFNE ASAL

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM, NİSAN 2021, İSTANBUL

ISBN 978-625-405-384-9 (CİLTİ)
ISBN 978-625-405-383-2 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel. (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

HASAN
ÂLİ
YÜCEL
KLASİKLER
DİZİSİ

CDIII

PROSPER MÉRIMÉE

CARMEN

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
BERNA GÜKEN

TÜRKİYE BANKASI

Kültür Yayınları

Sunuş

Prosper Mérimée'nin *Carmen*'inin 1845'te ilk kez yayımlandığında genel olarak olumsuz tepkiler almış olması bugünün penceresinden bakıldığında kulağa şaşırtıcı gelebilir. Dahası, ünlü Fransız besteci Georges Bizet'nin birtakım önemli değişikliklerle de olsa temelde aynı konuyu işleyen *Carmen* operası da 1875'te ilk kez sahnelediğinde Parisli izleyicilerin buz gibi sessizliği, hatta husumetiyle karşılaşmıştır. Oysa bugün opera repertuvarının klasikleri arasına girmiş olan *Carmen*'in Habanera'sını duyup da bir şekilde eşlik etmeyecek tek bir kişi bile yoktur.

XIX. yüzyılda *Carmen*'e gösterilen bu soğuk veya olumsuz tepkilerin nedeni eserin alt sınıftan insanları ele alması, ahlaksızlık ve kanunsuzluk içermesiydi. Nitekim öykünün başkahramanları sıradan bir Bask eri olan Don José ile şuh Çingene kızı Carmen'dir. Carmen büyük ölçüde kaçakçılıkla, hırsızlıkla ve falcılıkla geçinen, evli olmasına rağmen başka erkeklerle gönül eğlendiren bir kadındır. Öykünün başında disiplinli ve onurlu bir er olan Don José Carmen'in vahşi cazibesine kapılır ve önce asker kaçağı, sonra düpedüz eşkıya ve katil olur. Bütün bunlar XIX. yüzyıl katı ahlakçı burjuva okuru/seyircisi için tahammülü imkânsız bir karışımdır.

Ancak Mérimée'nin öyküsünün ve daha sonrasında Bizet'nin operasının bir özelliği daha vardır ki, belki de bu özellik bugün bile kimi izleyicinin tepkisini çekebilmektedir. Nitekim Carmen bir *femme fatale* prototipinin ötesinde özgür, bilhassa cinsel anlamda özgür bir kadındır. Carmen geleneksel olarak erkeğin ayrıcalığı kabul edilen çok eşliliği neredeyse erkeksi bir vurdumduymazlık ve coşkuyla benimsemiştir. Bizet'nin Carmen'inin son perdede kendisini elinde bıçakla tehdit eden Don José'ye büyük bir gururla haykırdığı gibi: "O özgür doğmuştur ve özgür ölecektir."

Bu bağlamda *Carmen* Batı edebiyatında aşkı ve kadın-erkek ilişkisini ele alan Tristan ve Iseut efsanesinin veya Madame de La Fayette'in *La Princesse de Clèves*'i (1678), Abbé Prévost'nun *Manon Lescaut*'su (1731) gibi edebiyat klasiklerinin doğal uzantısıdır. Bununla birlikte *Carmen* edebî tür bakımından çok daha yenilikçi bir sentezdir.

Nitekim Mérimée *Carmen*'in yanı sıra daha önce yayımlanan ve bugün en bilinen öyküleri arasında yer alan *Mateo Falcone* (1829) ve *Colomba* (1840) ile birlikte XIX. yüzyılda tiyatro ve şiir türlerinin hâkimiyetinde olan Fransız Romantik edebiyatına yeni bir soluk getirmiş, uzun öykü geleneğinin öncülerinden biri olmuş ve Guy de Maupassant'a giden yolu açmıştır. Öte yandan *Carmen* aynı anda hem klasik trajedi, hem romantik tiyatro hem de pikaresk roman öğeleri içermektedir. Hatta yazar Çingene halkıyla ilgili bilgilerini paylaştığı son bölümle tarih, etnoloji ve dil bilimi alanlarına da göz kırpmıştır.

Bunun altında Mérimée'nin çok yönlü kişiliği yatmaktadır. Nitekim Mérimée sadece bir yazar değil, aynı zamanda ünlü bir arkeolog, tarihçi ve gezgindir. Yazar öyküsünü sırasıyla 1830'da ve 1840'da gerçekleştirdiği iki İspanya gezisi sırasında yaptığı gözlemlerinden, dinlediği anekdotlardan ve aldığı titiz notlardan yola çıkarak tasarlamış ve ortaya bütün kişisel yetilerini sentezlediği bu olgunluk eseri çıkmış-

tır. Eserin 1845'te yayımlanmasından sonra Mérimée'nin bir yaratıcılık krizine sürüklenmesi ve yirmi yıl boyunca hiçbir edebî eser vermemesi bir tesadüf değildir. *Carmen* Mérimée'nin hem edebî hem akademik bütün yeteneklerinin kesişme noktasıdır.

Carmen bugün yazarını aşmış, kaderi ve trajik sonu ana hatlarıyla bile olsa herkesçe bilinen bir prototipe dönüşmüştür. 1915'te Amerikan sinemasının kurucu babası Cecil B. DeMille'in çektiği *Carmen* filminden bu yana pek çok kez beyaz perdeye uyarlanmış; son olarak 2013'te Paris'in doğusunda bir meydana ismi verilmiştir. Ölümsüz, zira insanoğlunun en temel arzusunu cisimleştiren *Carmen* efsanesini yaratıcısının kaleminden okumak daima eşsiz bir deneyim olmaya devam edecektir.

Berna Günen

Πᾶσα γυνή χόλος ἐστίν ἔχει δ' ἀγαθὰς δύο ὥρας,
τὴν μίαν ἐν θαλάμῳ, τὴν μίαν ἐν θανάτῳ.¹
Palladas

I

Munda Muharebesini² Bastuli-Poenilerin³ ülkesine, bugünkü Monda⁴ yakınlarındaki Marbella'nın yaklaşık iki fersah kuzeyine yerleştiren coğrafyacıların ne dediklerini bilmediklerinden her zaman şüphe etmişimdir. *Bellum Hispaniense*'nin⁵ meçhul yazarının metni üzerinden oluşturduğum kendi varsayımlarıma ve Ossuna Dükü'nün harikulade kütüphanesinden topladığım birtakım bilgilere göre, Caesar'ın cumhuriyet taraftarlarına karşı son kez bütün kozlarını oynadığı o unutulmaz savaş alanını Montilla⁶ civarında aramak gerektiğini düşünüyordum. 1830 sonba-

1 “Her kadın safra gibidir fakat iyi olduğu iki an vardır, biri yatakta, diğeri ölümdede.” (Prosper Mérimée'nin notu.) Palladas, MS IV. yüzyılda İskenderiye'de yaşamış Yunan şair. (ç.n.)

2 MÖ 17 Mart 45'te bugünkü İspanya'nın güneyinde Caesar ile Pompeius'un iki oğlunu karşı karşıya getiren muharebe. (ç.n.)

3 *Bastetani* veya *Bastuli*, Roma öncesi İber Yarımadası'nda yaşamış bir halk; *Poeni*, Romalıların Kartacalılara verdiği ad. (ç.n.)

4 İspanya'nın güneyinde yer alan Málaga Eyaleti'nde bir şehir. (ç.n.)

5 Latince “İspanya Savaşı”. (ç.n.)

6 Córdoba'nın güneyinde bir şehir. (ç.n.)

harında Endülüs'teyken hâlâ içimde kalan şüpheleri aydınlatmak amacıyla hayli uzun bir geziye çıkmıştım. Yakında yayımlayacağım akademik bir bildiri, umarım ki, bütün iyi niyetli arkeologların zihnindeki şüpheleri silecektir. Yayımlayacağım tezin bütün Avrupa'da âlimlerin kafasını kurcalayan bu coğrafi meseleyi nihayet çözüme kavuşturmasını beklerken sizlere kısa bir hikâye anlatmak istiyorum. Bu hikâye Munda'nın konumuyla ilgili bu ilginç mesele hakkında hiçbir yargı niteliği taşımıyor.

Córdoba'da bir rehber ve iki at kiralamış, yanıma eşya niyetine sadece Caesar'ın *Yorumlar*'ı⁷ ile birkaç gömlek alıp yola koyulmuştum. Bir gün Cachena Ovasının yüksek kısmında yorgunluktan bitap düşmüş, susuzluktan dilim damağıma yapışmış, yakıcı güneşte kavrulmuş bir halde Caesar'ı da, Pompeius'un oğullarını da bütün kalbimle cennemin dibine yollamışken, takip ettiğim patikadan hayli uzakta, yer yer saz ve kamışlarla bezeli yemyeşil küçük bir çayır fark ettim. Bu görüntü bana yakınlarda bir su kaynağı olduğunu söylüyordu. Nitekim yaklaştıkça sözde çayırın bir bataklık olduğunu gördüm. Görünüşe göre, Sierra de Cabra'nın⁸ iki yüksek tepesinin arasındaki dar bir boğazdan çıkan bir dere bu bataklıkta kaybolmaktaydı. Tepeye tırmanırsam daha temiz, daha az sülük ve kurbağa içeren bir su ve belki de kayaların ortasında bir parça gölgelik bulabileceğimi düşündüm. Boğazın girişinde atım kişnedi, göremediğim bir başka at da derhal ona karşılık verdi. Henüz yüz adım bile atmamıştım ki, boğaz birdenbire genişleyerek karşıma doğal bir açıklık çıkardı. Etrafını çeviren sarp bayırlar burayı tümüyle gölgelemişti. Bir gezgine bundan daha hoş bir mola imkânı sunabilecek bir yere daha rastlamak olanaksızdı. Dik kayalıkların eteklerinde kaynak suyu fokurdayarak

7 Iulius Caesar tarafından kaleme alınan iki eser: *Commentarii de Bello Gallico* (Galya Savaşı) ve *Commentarii de Bello Civili* (İç Savaş). (ç.n.)

8 İspanyolca "Cabra Dağı". (ç.n.)

akıyor ve dibi kar gibi bembeyaz kumlarla kaplı küçük bir havuza dökülüyordu. Kaynağın kıyısında rüzgâra karşı korunaklı, kaynak suyuyla sulanan beş altı tane yemyeşil meşe ağacı yükseliyor ve onu koyu gölgelere boğuyordu. Nihayet havuzun etrafındaki ince, parlak otlar çepeçevre on fersahlık bir alan içerisinde hiçbir handa bulunamayacak kadar rahat bir döşek sunuyordu.

Böylesine güzel bir yeri keşfetme şerefi bana ait değildi. Açıklığa girdiğim sırada bir adam burada zaten dinlenmekte, hatta kuşkusuz uyumaktaydı. Kışnemelerle uyanan adam ayağa kalkmış, sahibinin uyumasını civardaki otlarla kendisine ziyafet çekerek değerlendirmiş olan atına yaklaşmıştı. Orta boylu fakat sağlam yapılı, karanlık ve gururlu bakışlı genç bir adamdı. Muhtemelen vaktiyle güzel olan cildi, güneşin etkisiyle saçlarından bile daha koyu hale gelmişti. Bir elinde atının yularını, diğer elinde bakır bir alaybozan tutuyordu. İtiraf etmeliyim ki, alaybozan ile önu tutanın yırtıcı görünüşü beni biraz şaşırttı. Ancak hırsızlardan bahsedildiğini o kadar çok duymama rağmen bir tanesine bile rastlamadığımdan artık bunların varlığına inanmaz olmuştum. Kaldı ki pazara giderken bile tepeden tırnağa silahlanan o kadar çok namuslu çiftçi görmüştüm ki, ateşli silah görüntüsü bana yabancının ahlakından şüphe duyma hakkı vermiyordu. “Sonuçta,” diyordum kendi kendime, “adam benim gömleklerimi ve Elzevir basımı⁹ *Yorumlar*’ımı ne yap-sın ki?” İşte bu nedenle alaybozanlı adamı teklifsiz bir baş hareketiyle selamladım ve gülümseyerek uykusunu bölüp bölmediğimi sordum. Adam cevap vermeden beni tepeden tırnağa süzdü, ardından yaptığı incelemeden memnun kalmış gibi ilerlemekte olan rehberimi de aynı dikkatle incelemeye başladı. Rehberin renginin attığını ve bariz bir dehşete kapıldığını gördüm. “Kötü tesadüf!” dedim içimden. Fakat

9 XVII. ve XVIII. yüzyıllarda faaliyet göstermiş Hollanda menşeli ünlü bir matbaa, yayınevi. (ç.n.)

derhal tedbirli davranıp hiçbir endişe alameti göstermemeye karar verdim. Atımdan indim, rehber atın yularını çıkarmasını söyledim ve kaynağın kıyısına gidip başımı ve ellerimi suya daldırdım; ardından Gidyon'un kötü askerleri gibi¹⁰ yüzükoyun yere yatıp kana kana su içtim.

Bir yandan da rehberimle yabancıyı gözlemliyordum. Rehber istemeye istemeye yanaşırken, diğeri bize karşı kötü niyet beslemiyor gibiydi; zira atını yeniden salmıştı ve yatay tuttuğu alaybozanını şimdi yere çevirmişti.

Şahsıma gösterilen bu ilgisizliğe gücenmenin gereksiz olduğunu düşündüğümünden otlara uzandım ve rahat bir tavırla alaybozanlı adama üzerinde çakmak olup olmadığını sordum ve aynı anda puro tabakamı çıkardım. Yabancı yine hiç konuşmadan ceplerini karıştırdı, çakmağını çıkardı ve hemen puromu yaktı. Görünüşe göre insancillaşmaktaydı; zira silahını elinden bırakmasa da gelip karşıma oturmuştu. Puromu yaktıktan sonra elimde kalanların içinden en iyisini seçtim ve adama sigara içip içmediğini sordum.

— İçerim beyefendi, diye cevap verdi.

Bunlar ağızından çıkan ilk kelimelerdi ve s harfini Endüslülükler gibi telaffuz etmediğini fark etmişim;¹¹ bundan yola çıkarak onun da benim gibi bir gezgin olduğu sonucuna vardım. Tek fark onun arkeolog olmamasıydı.

— Bunu hayli beğeneceksiniz, dedim adama gerçek bir Havana *regaliası*¹² uzatarak.

Başını hafifçe bana doğru eğip purosunu benimkiyle yaktı, başka bir baş hareketiyle teşekkür etti, ardından gözle görülür bir zevkle tütürtmeye koyuldu.

10 Eski Ahit, Hâkimler, 7: 5-7. Gidyon savaşa gitmeden önce Tanrı ona adamlarını suyun başına götürmesini ve su içmek için diz çökenleri bertaraf etmesini buyurmuştur. (ç.n.)

11 Endüslülükler s harfini yutarak, İspanyolların İngilizcedeki *th*'yı telaffuz ederken kullandığı yumuşak bir *c* ve *z* gibi telaffuz ederler. Bir Endüslü *Señor* kelimesini telaffuz edişinden ayırt edilebilir. (Mérimée'nin notu)

12 Üst kalite bir puro çeşidi. (ç.n.)

— Ah! diye haykırdı ilk dumanı ağzından ve burun deliklerinden ağır ağır havaya salarken, tüttürmeyeli ne kadar uzun zaman olmuştu!

Tıpkı Doğu'daki ekmek ve tuz paylaşımı gibi İspanya'da da puro değıştokuşu dostane ilişkiler kurar. Karşımdaki adam umduğumdan da konuşkan çıktı. Her ne kadar Montilla *partidosu*¹³ sakinlerinden olduğunu söylese de bölgeyi pek iyi tanımıyor gibiydi. İçinde bulunduğumuz şirin vadinin adını bilmiyor, civardaki hiçbir köyün ismini söyleyemiyordu. Nihayet etrafta yıkık duvarlar, geniş kenarlı kiremitler, oymalı taşlar görüp görmediğini sorduğumda bu tür şeylere hiç dikkat etmediğini itiraf etti. Buna karşılık at konusunda tam bir uzmandı. Benimkini eleştirdi –ki bu zor bir şey değildi,– ardından kendi atının şeceresini çıkardı. Atı meşhur Córdoba harasından geliyordu. Gerçekten soylu bir hayvandı. Sahibinin iddiasına göre yorgunluğa o kadar dayanıklıydı ki, bir keresinde bir günde tam otuz fersah dörtnala koşmuş veya tırıs gitmişti. Yabancı söylevinin ortasında bu kadar fazla şey anlattığına şaşırılmış veya kızmış gibi bir anda duruverdi. “Çok acele Córdoba'ya gitmem gerekmişti de,” dedi sıkıntılı bir tavırla. “Bir dava konusunda hâkimlerle görüşmem gerekiyordu...” Konuşurken bir yandan da bakışlarını yere dikmiş olan rehberim Antonio'ya bakıyordu.

Gölgelek ve kaynak suyu beni o derece büyülemişti ki, aklıma Montillalı dostlarımın rehberimin heybesine yerleştirdiği leziz jambon dilimleri geldi. Jambonları getirttim ve yabancıyı da bu ayaküstü atıştırmalığa davet ettim. Uzun zamandır tüttürmemişti belki, fakat en az kırk sekiz saat-tir hiçbir şey yemediği besbelliydi. Dilimleri aç kurtlar gibi yalayıp yutuyordu. Yolunun benimkiyle kesişmesinin bu garip için ne kadar mucizevi bir şey olduğunu düşündüm. Bu sırada rehberim çok az yiyor, daha da az içiyor ve hiç konuşmuyordu. Oysa gezimizin başından bu yana eşsiz bir

13 İspanyolca “ilçe”. (ç.n.)

gevezelik örneği sergilemişti. Misafirimizin varlığı onu rahatsız ediyor gibiydi. Belli bir güvensizlik ikisini birbirinden uzaklaştırıyor, fakat ben bunun nedeni tam olarak kestiremiyordum.

Son ekmek ve jambon kırıntıları da yenilip yutulmuş, hepimiz ikinci purolarımızı bitirmiştik. Rehberle atlarımızı eyerlemesini emrettim. Tam yeni arkadaşımın iznini istemeye hazırlanıyordum ki, bana geceyi nerede geçirmeyi planladığımı sordu.

Rehberimin işaretini farkedemeden Venta del Cuervo'ya¹⁴ gideceğimi söyleyiverdim.

— Sizin gibi biri için kötü bir han beyefendi... Ben de oraya gidiyorum. Size eşlik etmeme izin verirseniz yola birlikte çıkalım.

— Hayhay, dedim ve atıma bindim.

Üzengiyi tutan rehberim bana gözleriyle yeni bir işaret yaptı. Omuz silkerek cevap verdim onu son derece sakın olduğuma ikna etmek istercesine ve yola koyulduk.

Antonio'nun gizemli işaretleri, endişeli hali, yabancının ağzından kaçırmış olduğu birtakım sözler, özellikle de otuz fersahlık yolculuğu ve bu konuda vermiş olduğu inandırıcılıktan uzak izahat, yol arkadaşım hakkında çoktan bir fikir oluşturmama sebep olmuştu. Bir kaçakçıya, hatta bir hırsıza denk geldiğimden hiç şüphem yoktu; gerçi beni ne ilgilendirirdi ki? İspanyol karakterini benimle yemek yemiş, puro içmiş bir adamdan korkacak hiçbir şeyimin olmadığını bilecek kadar iyi tanıyordum. Hatta onun varlığı her türlü kötü rastlantıya karşı kesin bir güvenceydi. Kaldı ki bir eşkıyanın neye benzediğini gördüğüm için pek memnundum. Bu her gün rastlanan bir şey değildir, hem tehlikeli bir canlının, hele uysal ve evcil olduğu hissedilen tehlikeli bir canlının yanı başında bulunmanın kendine has bir büyüğü vardır.

14 (İsp.) Kuzgun Hanı. (ç.n.)

Yabancınn dilini aşama aşama çözebilmeyi umuyordum. Rehberimin göz kırpmalarına rağmen sohbeti yol eşkıyalarına getirdim. Elbette onlardan saygıyla bahsettim. O sırada Endülüs'te maceraları dilden dile dolaşan José-María adında meşhur bir eşkıya vardı. "Ya yanımdaki José-María'ysa?" diyordum kendi kendime... Bu kahramanla ilgili bildiğim hikâyeleri anlattım –zaten hepsi de onu övmekteydi– ve yüksek sesle onun yiğitliğine, cömertliğine duyduğum hayranlığı dile getirdim.

— José-María hergelenin tekidir, dedi yabancı soğuk bir tavırla.

"Acaba kendine karşı dürüst mü davranıyor, yoksa fazla mı tevazu gösteriyor?" diye geçirdim içimden. Zira yol arkadaşımı inceledikçe, onu iyiden iyiye José-María'nın Endülüs'te pek çok şehrin kapılarında asılı gördüğüm eşkâline uydurmaya başlamıştım. Evet, bu o... Sarı saçlar, mavi gözler, büyük bir ağız, güzel dişler, küçük eller; ince bir gömlek, gümüş düğmeli kadife bir ceket, beyaz deri tozluklar, doru at... Hiç şüphe yok! Fakat biz kimliğini gizlemek istemesine saygı gösterelim.

Ventaya vardık. Han, tıpkı yabancınn tasvir ettiği gibi, yani şimdiye kadar karşılaştığım en sefil hanlardan biriydi. Büyük bir oda hem mutfak, hem yemek salonu, hem yatak odası görevi görüyordu. Odaanın tam ortasında düz bir taşın üzerinde bir ateş yanıyor ve dumanı çatıya açılmış bir delikten çıkıyor, daha doğrusu zeminin birkaç ayak üstünde bir bulut oluştıuruyordu. Duvar boyunca yere eski püskü beş altı katır postu serilmişti. Bunlar yolcuların yataklarıydı. Evin, daha doğrusu tasvir etmiş olduğum tek odaanın yirmi adım ötesinde ahır görevi gören bir tür hangar yükseliyordu. Bu pek sevimli konut içerisinde en azından şimdilik yaşlı bir kadın ile on ila on iki yaşlarında küçük bir kızdan başka insan yoktu. Her ikisi de is gibi kapkara renkli, yırtık

pırtık kıyafetler içerisindeydi. “İşte Antik Munda Baetica¹⁵ nüfusundan geriye kalanlar! Ey Caesar! Ey Sextus Pompeius! Yeniden dünyaya gelseniz ne kadar hayret ederdiniz!” Yol arkadaşımı fark eden yaşlı kadının ağzından bir hayret çığlığı koptu:

— Ah! Señor Don José! diye haykırdı kadın.

Don José kaşlarını çattı ve elini yaşlı kadını derhal susturan buyurgan bir hareketle havaya kaldırdı. Ben rehberime dönerek belli belirsiz bir jestle geceyi birlikte geçireceğim adamın kimliği konusunda şaşırmadığımı belirttim. Akşam yemeği beklediğimden çok daha iyiydi. Bize bir ayak yüksekliğindeki küçük bir masada pilav ve bolca acı biber eşliğinde kart bir horoz yahnisi, ardından zeytinyağlı acı biber, son olarak da bir tür acı biber salatası olan *gazpacho*¹⁶ ikram ettiler. Birbirinden baharatlı bu üç yemek bizim sık sık Montilla şarabıyla dolu bir tulumaya yönelmemize neden oldu. Neyse ki şarap enfesti. Yemek bittikten sonra duvarda asılı duran bir mandolin gözüme çarptı –İspanya’da her yerde mandolin vardır– ve bize hizmet eden küçük kıza mandolin çalmayı bilip bilmediğini sordum.

— Hayır, diye cevap verdi kız. Ama Don José o kadar güzel çalar ki!

— Hadi beni kırmayın, dedim Don José’ye, bir şarkı söyleyin. Ulusal müziğinize öyle tutkunum ki.

— Bana böylesine enfes purolar ikram eden kibar bir beyefendiyi asla reddedemem, diye haykırdı Don José neşeli bir tavırla.

Ve mandolini getirttikten sonra kendi kendine eşlik ederek şarkı söylemeye başladı. Sesi sert fakat hoş, söylediği şarkı hüznü ve tuhaftı. Sözlerine gelince tek bir kelimesini bile anlamamıştım.

15 Hispania Baetica, Hispania’da (bugünkü İberya) bulunan üç Roma eyaletinden biri. (ç.n.)

16 Endülüs usulü soğuk çorba. (ç.n.)

— Eğer yanılmıyorsam, dedim ona, söylediğiniz bir İspanyol şarkısı değildi. Vilayetlerde¹⁷ dinlediğim *zorzicolara*¹⁸ benziyordu ve sözleri de Bask dilinde olsa gerek.

— Öyle, diye cevap verdi Don José karanlık bir tavırla.

Mandolini yere koydu ve kollarını kavuşturup tuhaf bir keder ifadesiyle sönmekte olan ateşi izlemeye koyuldu. Küçük masada duran bir lambanın aydınlattığı hem asil hem haşın yüzü bana Milton'ın İblisini¹⁹ hatırlattı. Belki onun gibi yol arkadaşım da terk ettiği diyarı, işlediği bir günah yüzünden mahkûm olduğu sürgünü düşünüyordu. Yeni bir sohbet başlatmaya çalıştım, fakat kederli düşüncelerine o denli dalmıştı ki cevap vermedi.

Yaşlı kadın çoktan odanın bir köşesinde bir ipe gerilmiş delik bir battaniyenin arkasına yatmaya gitmiş, küçük kız da onun peşinden kadınlara ayrılmış bu sığınağa çekilmişti. Tam bu sırada rehberim ayağa kalktı ve benden kendisiyle ahıra gitmemi rica etti. Fakat bunu duyan Don José sanki sıçrayarak uyanmış gibi sert bir sesle ona nereye gittiğini sordu.

— Ahıra, diye cevap verdi rehber.

— Niye? Atların yemi var. Burada yat, beyefendi bir şey demeyecektir.

— Korkarım beyefendinin atı hasta. Beyefendinin onu görmesini isterim, belki o ne yapılması gerektiğini bilir.

Antonio'nun benimle özel olarak konuşmak istediği belliydi fakat Don José'yi şüphelendirmek istemiyordum. Kaldı ki mutlak bir itimat göstermek bana o esnada yapılacak en doğru şeymiş gibi görünüyordu. Bu nedenle Antonio'ya atlardan hiçbir şey anlamadığımı ve uyumak

17 Özel *fuerolara* (İspanyolca “yasalaşmış yerel âdetler” anlamına gelen hukuki terim - ç.n.) sahip ayrıcalıklı vilayetler, yani Álava, Biskay, Guipúzcoa ile Navarra'nın bir kısmı. Baskça bu bölgenin dilidir. (Mérimee'nin notu)

18 Bask menşeli bir dans ritmi. (ç.n.)

19 İngiliz şair John Milton'ın *Kayıp Cennet* adlı eserine gönderme. (ç.n.)

istediğimi söyledim. Don José Antonio'nun peşinden ahıra gitti ve kısa süre sonra tek başına geri geldi. Bana atın hiçbir şeyi olmadığını, fakat onu pek kıymetli bir hayvan olarak gören rehberimin atı terletmek için ceketiyle ovduğunu ve geceyi bu tatlı uğraşla geçirmek istediğini söyledi. Bu sırada ben katır postlarının üzerine uzanmış, bunlara değmemek için de iyice pelerinine sarınmışım. Don José fazla yakınima uzanma cüreti gösterdiği için özür diledikten sonra kapının önüne yattı. Fakat öncesinde alaybozanının fitilini yenileyip büyük bir özenle yastık olarak kullandığı heybesinin altına yerleştirmeyi ihmal etmedi. Birbirimize iyi geceler diledikten beş dakika sonra ikimiz de derin bir uykuya dalmıştık.

Böyle bir handa uyuyabilecek kadar yorgun olduğumu sanıyordum. Ancak bir saatin sonunda son derece nahos kaşıntılar beni ilk uykumdan uyandırdı. Kaşıntıların nede-nini anlar anlamaz, gecenin geri kalanını bu hasmane çatı altında geçirmektense açık havada uyumanın yeğ olduğunu düşünüp ayağa kalktım. Parmaklarımın ucuna basarak kapıya vardım ve gönlü rahat insanlara özgü derin bir uykuya dalmış olan Don José'nin döşeginin üstünden atladım. Öyle becerikli davrandım ki, Don José uyanmadan evin dışına çıkabildim. Kapının yanında geniş bir tahta sıra vardı. Buraya uzandım ve geceyi tamamlamak üzere elimden geldiğince rahat bir şekilde yerleştim. Tam ikinci kez gözlerimi yummak üzereydim ki, önümden bir adamın ve bir atın gölgesinin geçtiğini görür gibi oldum. İkisi de en ufak bir gürültü çıkarmadan ilerliyordu. Derhal doğruldum ve Antonio'yu seçer gibi oldum. Onu böyle bir saatte ahırın dışında gördüğüme şaşırdığım için ayağa kalkıp yanına gittim. Antonio beni daha önce fark edip durmuştu.

— O nerede? diye sordu Antonio alçak sesle.

— *Ventada*, uyuyor. Tahtakurularından yana bir sıkıntısı yok. Peki siz niye bu atı götürüyorsunuz?

İşte o zaman Antonio'nun hangardan çıkarken atın ayaklarını ses çıkarmasın diye özenle eski püskü bir battaniyeden kalma parçalara sardığını fark ettim.

— Tanrı aşkına, daha alçak sesle konuşun! dedi Antonio bana. Siz o adamın kim olduğunu bilmiyorsunuz. O José Navarro, Endülüs'ün en meşhur eşkıyası. Bütün gün size işaret edip durdum ama siz bir türlü anlamak istemediniz.

— Eşkıya veya değil, bana ne ki bundan? diye cevap verdim. Benden bir şey çılmadı. Hatta bahse varım böyle bir niyeti de yoktur.

— Çok şükür. Ama onu teslim edene iki yüz duka verecekler. Buradan bir buçuk fersah ötede bir mızraklı süvari karakolu biliyorum. Gün ağarmadan birkaç güçlü kuvvetli adamla dönerim. Onun atını alacaktım, ama hayvan o kadar huysuz ki ona Navarro'dan başkası yaklaşamaz.

— Tanrı'nın cezası! dedim ona. Şu zavallı adam size ne kötülük etti de onu ihbar ediyorsunuz? Hem bahsettiğiniz eşkıyanın o olduğundan emin misiniz bakalım?

— Kesinlikle eminim. Demin peşimden ahıra geldi ve bana “Sen beni tanır gibisin, şayet o iyi yürekli beye kim olduğumu söylersen beynini patlatırım,” dedi. Siz kalın beyefendi, onun yanında kalın. Sizin korkmanızı gerektiren bir durum yok. Sizin burada olduğunuzu bildiği sürece hiçbir şeyden şüphelenmeyecektir.

Konuşa konuşa *ventadan* uzaklaşmış, atın nal seslerinin işitilemeyeceği bir mesafeye gelmiştik. Antonio kaşla göz arasında atın ayaklarını sarmalayan paçavraları çıkarmış, ata binmeye hazırlanıyordu. Onu vazgeçirmek için yalvarmayı, tehdit etmeyi denedim.

— Ben fakir bir adamım beyefendi, dedi bana. İki yüz dukayı kaçırmayı göze alamam. Hele ülkeyi böyle bir haşereden kurtarmak söz konusuysa. Ama siz dikkatli olun. Navarro uyanacak olursa hemen alaybozanına sarılacaktır. İşte

o zaman kendinizi koruyun! Ben geri dönemeyecek kadar ilerlemiş durumdayım. Artık siz elinizden geldiğince başınızın çaresine bakarsınız.

Hergele atına binmişti bile. Atı mahmuzladı ve kısa sürede karanlıkta gözden kayboldu.

Rehberime fena halde sinirlenmiş, biraz da endişelenmiştim. Bir an düşündükten sonra kararımı verdim ve *ventaya* girdim. Don José hâlâ uyuyor, şüphesiz macera dolu günlerin yorgunluğunu ve uykusuzluğunu telafi ediyordu. Onu uyandırabilmek için sert bir şekilde sarsmam gerekti. Onun o yabani bakışını ve ihtiyaten döşeginin biraz ötesine koymuş olduğum alaybozanına sarılmak için yaptığı hamleyi hiç unutmuyacağım.

— Beyefendi, dedim ona, sizi uyandırdığım için özür dilerim. Fakat size saçma bir sorum olacak. Buraya yarım düzine mızraklı süvari gelse rahatsız olur muydunuz?

Don José sıçrayıp ayağa kalktı ve korkunç bir sesle:

— Bunu size kim söyledi? diye sordu.

— İkazın nereden geldiği mühim değil. Doğru olması yeterli.

— Rehberiniz bana ihanet etti ama bedelini ödeyecek. Nerede o?

— Bilmiyorum... Ahırda sanırım... Ama biri bana dedi ki...

— Kim söyledi?.. Yaşlı kadın olamaz...

— Tanımadığım biri... Lafı daha fazla uzatmayalım, askerler gelene kadar beklememek için bir nedeniniz var mı, yok mu? Eğer böyle bir nedeniniz varsa hiç vakit kaybetmeyin; yoksa size iyi geceler diliyorum ve uykunuzu böldüğüm için özür diliyorum.

— Ah, o rehberiniz! O rehberiniz yok mu! Başta ondan kuşkulanmıştım... Ama... Onun hesabı görülecek!.. Elveda beyefendi. Tanrı bana yaptığınız iyiliğin karşılığını gani gani versin. Ben sandığınız kadar kötü biri değilim... Evet, ben-

de hâlâ kibar bir adamın merhametine layık bir şeyler var... Elveda beyefendi... Tek bir şeye üzülüyorum, o da size olan minnet borcumu ödeyememek.

— Size yaptığım iyiliğin karşılığı olarak kimseden şüphelenmeyeceğinize, intikam aramayacağınıza dair bana söz verin Don José. Alın, size yol için birkaç puro veriyorum. İyi yolculuklar!

Ve ona elimi uzattım.

Don José cevap vermeden elimi sıktı, alaybozanıyla heybesini aldı, yaşlı kadına anlayamadığım bir argoyla birkaç kelime etti ve hangara koştu. Birkaç dakika sonra onun kirlarda dörttnala uzaklaştığını işittim.

Bana gelince, yeniden tahta sırama yattım, fakat uykuya dalamadım. Kendi kendime bir hırsız, belki de bir katili darağacından kurtarmakla doğru bir şey yapıp yapmadığımı sorup duruyordum. Ve bunu da sırf onunla jambon ve Valencia usulü pilav²⁰ yedim diye yapmıştım. Kanunların yanında yer alan rehberime ihanet etmemiş miydim? Onu aşağılık bir adamın intikamına maruz bırakmamış mıydım? Peki ama ya misafirperverliğin gerektirdikleri!.. Yabanilere özgü ön yargılar işte, diyordum kendi kendime. O eşkıyanın işleyeceği bütün suçların hesabını vermek zorunda kalacaktım... Yine de her türlü muhakemeye direnen bu vicdan içgüdüğü bir önyargı mıydı? Belki de içinde bulunduğum bu hassas durumdan vicdan azabı çekmeden sıyrılamayacaktım. Hâlâ yaptığım hareketin ahlaka sığıp sığmadığı konusunda bocalıyordum ki, Antonio'nun yarım düzine süvariyle çıkageldiğini gördüm. Antonio ihtiyatlı bir tavırla en arkadan geliyordu. Onları karşılamaya gittim ve eşkıyanın iki saatten uzun bir süre önce kaçtığını söyledim. Onbaşı tarafından sorgulanan yaşlı kadın Navarro'yu tanıdığını, fakat tek başına yaşadığı için onu ihbar ederek hayatını tehlikeye atmayı göze alamadığını söyledi. Yaşlı kadın sözlerine eşkıyanın

20 Muhtemelen paella. (ç.n.)

hana her gelişinde gecenin bir yarısı ayrılma âdetinde olduğunu da ekledi. Bana gelince, oradan birkaç fersah ötede bir yere gitmem, pasaportumu göstermem ve bir *alcalde*²¹ huzurunda bir ifade imzalamam gerekti. Bunları yaptıktan sonra arkeolojik araştırmalarımın devam etmeme izin verdiler. Antonio, iki yüz dukayı almasını engelleyen ben olduğumdan kuşkulandığı için bana kin beslemeye devam etti. Yine de Córdoba'da dostça ayrıldık ve ona bütçem el verdiğince yüklü bir bahşış verdim.

21 Eskiden İspanya'da hem adli hem idari görevlere sahip belediye memuru, bugün belediye başkanı. (ç.n.)

II

Córdoba’da birkaç gün geçirdim. Bana Dominikanların kütüphanesinde Antik Munda üzerine ilginç bilgilere rastlayacağım bir elyazması olduğu söylenmişti. İyi yürekli rahipler tarafından çok iyi ağırlanıyor, günlerimi manastırlarında geçiriyor, akşamları şehir içinde geziniyordum. Córdoba’da gün batımına yakın Guadalquivir’in²² sağ kıyısında bulunan rıhtıma bir sürü aylak doluşur. Burada bölgenin deri yapımı konusunda çok eskilerden gelen şanını hâlâ devam ettirmekte olan bir tabakhaneden yayılan kokuyu solursunuz. *Angelustan*²³ birkaç dakika önce çok sayıda kadın nehir kıyısına, oldukça yüksek olan rıhtımın aşağısına toplaşır. Hiçbir erkek bu kalabalığa karışmaya cesaret edemez. *Angelus* çaldığı an gece çöktü sayılır. Çanın son vuruşuyla birlikte bütün kadınlar soyunur ve suya girer. İşte o zaman etrafı bir çığlık, gülüşme, müthiş bir gürültü patırtı alır. Rıhtımın tepesinden erkekler yıkanan kadınları seyreder, gözlelerini fal taşı gibi açar, fakat pek bir şey göremezler. Yine de nehrin koyu mavisi üzerinde beliren o beyaz ve belli belirsiz biçimler şairane zihinleri harekete geçirir ve biraz da hayal gücüyle Akteon’un²⁴ akıbetine uğramaktan korkmaksızın

22 Endülüs’te Sevilla ve Córdoba’dan geçen nehir. (ç.n.)

23 Hristiyanlara dua vaktini haber veren çan sesi. Burada akşam duası. (ç.n.)

24 Yunan mitolojisinde ormanda yıkanmakta olan Artemis’i seyreden genç bir avcı. Artemis’in geyiğe dönüştürerek cezalandırdığı Akteon kendi köpekleri tarafından parçalanır. (ç.n.)

yıkanaan Diana²⁵ ve *nymph*elerini gördüğünüzü sanmanız işte bile değildir. Bana anlatılana göre, bir avuç serseri bir gün aralarında para toplayıp katedralin zangocuna *angelusu* asıl saatinden yirmi dakika daha erken çalması için rüşvet yedirmişler. Hava hâlâ aydınlık olduğu halde Guadalquivir *nymph*eleri hiç tereddüt etmemiş ve güneşten ziyade *angelusa* güvenip vicdanları son derece rahat bir şekilde her zamanki sade alışkanlıklarıyla yıkanmaya başlamışlar. Ben o sırada orada değildim. Benim zamanımda zangoç rüşvet alacak türden değildi, alacakaranlık pek kesifti ve Córdoba'nın en yaşlı portakal satıcısını, en hoppa işçi kızından ancak bir kedi ayırt edebilirdi.

Bir akşam artık göz gözü görmez bir saatte, rıhtımın korkuluğuna dayanmış sigara içiyordum. Tam o sırada bir kadın nehre giden merdivenleri tırmandı ve gelip yanıma oturdu. Saçlarının arasında, taç yaprakları geceleri sarhoş edici bir koku yayan iri bir yasemin demeti vardı. Kadın sade, belki de yoksul kıyafetler içindeydi. Akşamları sokağa çıkan çoğu işçi kız gibi simsiyah giyinmişti. Kibar kadınlar sadece sabahları siyah giyer; akşamları *a la francesa*²⁶ giyinirler. Yanıma gelen kadın başını örten *mantillayı*²⁷ omuzlarına düşürdü ve *yıldızlardan dökülen loş aydınlıkta*²⁸ ufak tefek, genç, gayet biçimli endamını ve kocaman gözlerini gördüm. Derhal sigaramı yere attım. Kadın Fransızlara özgü bu inceliği anladı ve bana hemen tütün kokusunu çok sevdiğini, hatta yumuşak içimli *papelitolar*²⁹ bulduğu zamanlarda kendisinin de sigara içtiğini söyledi. Bereket versin tabakamda bunlardan vardı da hemen ikram edebildim. Genç kadın bir tane almak lütfunda bulundu ve bir kuruş karşılığında bir

25 Yunan mitolojisinde vahşi doğa, avcılık ve ay tanrıçası olan Artemis'in Antik Roma'daki adı. (ç.n.)

26 İspanyolca "alafranga". (ç.n.)

27 İspanya'da kadınların başlarına taktığı uzun dantel örtü. (ç.n.)

28 Corneille, *Le Cid*, IV. Perde, 3. Sahne. (ç.n.)

29 İspanyolca "sarma sigara". (ç.n.)

çocuğun getirdiği yanmakta olan bir sicimin ucuyla sigarasını yaktı. Güzel kadınla ben dumanlarımız birbirine karışa karışa o kadar uzun süre sohbet ettik ki rıhtımda neredeyse yalnız kaldık. Kendisine *neveríaya*³⁰ gidip dondurma yemeyi teklif etmenin patavatsızlık olmayacağına kanaat getirdim. Mütevazı bir duraksamadan sonra kabul etti; fakat karar vermeden önce saatin kaç olduğunu öğrenmek istedi. Saatimi çaldırdım; zil sesi onu pek şaşırtmış göründü.

— Siz yabancı beylerin ülkesinde ne tuhaf icatlar var! Siz hangi ülkedensiniz beyefendi? Hiç şüphesiz İngilizsiniz?³¹

— Fransızım ve emrinize amadeyim. Peki ya siz matmazel veya madam, siz de muhtemelen Córdobalısınız?

— Hayır.

— En azından Endülüslüsünüz. Bunu yumuşak aksanınızdan anlar gibiyim.³²

— İnsanların aksanlarını bu kadar iyi ayırt edebiliyorsanız, benim de nereli olduğumu tahmin etmeniz gerekir.

— Bence siz İsa'nın memleketinden, cennetin iki adım ötesindensiniz.

(Endülüs'e yapılan bu benzetmeyi dostum, pek meşhur *picador* Francisco Sevilla'dan³³ öğrenmiştim.)

— Aman! Cennetmiş... Buranın insanları orada bizim için yer olmadığını söylüyor.

— O halde siz Mağribî'siniz ya da...

Yahudi demeye cesaret edemediğim için duraladım.

30 Bir buzluğu, daha doğrusu buz deposu olan kafe. İspanya'da *neverías* olmayan köy yoktur. (Mérimee'nin notu)

31 İspanya'da yanında pamuklu bez veya ipekli kumaş eşantyonları taşımayan herkes İngiliz, *Inglesito* kabul edilir. Doğu'da da böyledir. Halkis'te bir Μύλoρδoς φρoαντσέσoς (Milordos frantsesos) olarak takdim edilme şerefine nail olmuşum. (Mérimee'nin notu). Μύλoρδoς φρoαντσέσoς, Yunanca "Fransız lordu". Mérimée 1841'de bir Doğu seyahatine çıkmıştı. (ç.n.)

32 Endülüslüler bazı sessiz harfleri, özellikle s harfini telaffuz etmezler. Bkz. Mérimée'nin notu, s. 4. (ç.n.)

33 1809-1841 tarihleri arasında yaşamış meşhur bir boğa güreşçisi. *Picador*, boğa güreşinde matadora yardım eden mızraklı süvari. (ç.n.)

— Hadi ama! Çingene olduğumu bal gibi görüyorsunuz. *Bajinize*³⁴ bakayım ister misiniz? Carmencita’dan³⁵ bahsedildiğini duydunuz mu hiç? İşte o benim.

O sırada yani bundan on beş yıl önce o kadar imansız biriydim ki, kendimi bir büyücünün yanı başında bulmaktan dehşete kapılmamıştım. “Ne güzel,” dedim içimden, “geçen hafta bir yol eşkıyasıyla akşam yemeği yedim, bugün de şeytanın hizmetçisiyle dondurma yiyelim bakalım. İnsan seyahat ederken her şeyi görmeli.” Genç kadınla tanışmak istememin başka bir sebebi daha vardı. Ortaokuldan mezun olurken, utanarak itiraf etmeliyim ki, büyü ilmini incelemekle belli bir zaman kaybetmiş, hatta pek çok kez karanlık güçleri çağırmayı bile denemiştım. Bu tür araştırmalara duyduğum tutkudan uzun zaman önce arınmış olsam da, her türden batıl inanca karşı içten içe hâlâ belli bir merak duyuyor ve Çingeneler arasında büyü sanatının ne mertebeye ulaştığını öğreneceğim için bayram ediyordum.

Konuşa konuşa *neveríadan* içeri girmiş, camdan bir kürenin içindeki bir mumla aydınlanan küçük bir masaya oturmuştuk. İşte o zaman *Gitana*’mı³⁶ inceleme fırsatı buldum. Bu sırada dondurmalarını yemekte olan kibar insanlar, bu kadar neşeli bir arkadaşla birlikte olmam karşısında hayrete düşmüşlerdi.

Matmazel Carmen’in safkan olduğundan şüpheliydim. En azından kendisi, ırkının şimdiye kadar rastladığım bütün kadınlarından katbekat güzeldi. Bir kadının güzel olması için, der İspanyollar, otuz *eğeri* bir araya getirmesi gerekir. Veyahut şöyle diyelim, güzel bir kadını onun üç ayrı uzvuna atfedilebilecek on sıfatla tanımlayabilmek gerekir. Örneğin üç siyaha –gözler, kirpikler ve kaşlar,– üç inceye

34 Fal. (Mérimée’nin notu)

35 İspanyolca “Carmencik”. (ç.n.)

36 İspanyolca *Gitano* (eril), *Gitana* (dişil), “Çingene”. (ç.n.)

–parmaklar, dudaklar, saçlar– sahip olmak vs. Devamı için Brantôme’a³⁷ bakın. Benim Çingenem bunca mükemmelliğe erişebilmiş değildi. Teni, her ne kadar pürüzsüz olsa da, neredeyse bakıra çalıyordu. Gözleri yanlara doğru eğik, fakat harikulade bir irilikteydi. Kalınca, fakat biçimli dudaklarının arasından soyulmuş bademden de beyaz dişleri görünüyordu. Belki biraz kabarık olan saçları bir karganın kanadı gibi mavi pırıltılar saçan bir siyahlıkta, upuzun ve ısl ıslıdı. Fazla tafsilatlı bir tanımlamaya girip sizi yormamak için kısaca şu kadarını söyleyeceğim: Carmen her kusura karşılık belki de tezat teşkil ettiği için daha da göze batan bir üstünlük ortaya koyuyordu. Bu tuhaf ve vahşi bir güzellik, önce şaşırtan, fakat bir daha asla unutulmayan bir güzellikti. Bilhassa gözleri o günden bugüne başka hiçbir insanın gözünde görmediğim türden hem şehvetli, hem yırtıcı bakışlara sahipti. “Çingene gözü, kurt gözü,” der son derece isabetli bir gözlemde bulunan bir İspanyol atasözü. Şayet bir kurdun bakışlarını incelemek için Jardin des plantes’a³⁸ gidecek vaktiniz yoksa bir serçeye pusu kurmuş kedinizi inceleyin.

Bir kafede fal baktırmanın gülünç kaçacağı tahmin edilecektir. Nitekim güzel büyücüden kendisine evine kadar eşlik etmeme izin vermesini rica ettim. Zorluk çıkarmadan kabul etti; fakat yine zamanın ne kadar ilerlemiş olduğunu öğrenmek istedi ve benden saatimi bir kez daha çaldırmamı rica etti.

— Bu gerçek altın mı? diye sordu saati aşırı bir dikkatle inceleyerek.

Yeniden yola koyulduğumuzda hava neredeyse kapkaranlıktı. Dükkânların çoğu kapanmış, sokaklar hemen he-

37 Brantôme Derebeyi Pierre de Bourdeilles (takriben 1537-1614), Fransız asker, yazar. Brantôme kendi saray ve asker yaşamıyla ve tanıdığı önemli şahsiyetlerle ilgili kaleme aldığı “hafif” yazılarıyla tanınırdı. (ç.n.)

38 Paris’te bulunan Fransa’nın en önemli botanik bahçesi. Aynı zamanda dünyanın en eski ikinci hayvanat bahçesine ev sahipliği yapmaktadır. (ç.n.)

men ıssızlaşmıştı. Guadalquivir Köprüsünden geçtik ve dış mahallenin en uç noktasında hiç de saraya benzemeyen bir evin önünde durduk. Bize kapıyı bir çocuk açtı. Çingene ona bilmediğim bir dilde birkaç kelime söyledi. Daha sonra bu dilin *Gitanoların* dili olan *Romani* veya *chipe calli* olduğunu öğrendim. Çocuk çabucak gözden kayboldu ve bizi tüm mobilyası küçük bir masa, iki tabure ve bir sandıktan ibaret olan oldukça geniş bir odada yalnız bıraktı. Odadaki su testisini, portakal yığını ve bir demet soğanı da unutmayayım.

Baş başa kalır kalmaz Çingene sandığından defalarca kullanılmış gibi görünen iskambil kâğıtları, bir mıknaş, kurutulmuş bir bukalemun ve sanatı için gerekli olan birkaç başka nesne çıkardı. Ardından madenî bir parayla sol elimin içine haç işareti yapmamı söyledi ve böylece büyü merasimi başladı. Çingene'nin kehanetlerini sizlere aktarmama gerek yok; hareket tarzına gelince, kendisinin yarı büyücü olmadığı belliydi.

Ne yazık ki kısa sürede rahatımız bozuldu. Kapı bir anda şiddetle açıldı ve gözlerine kadar kahverengi bir pelerine sarınmış bir adam odaya girerek Çingene'yi pek de nazik olmayan bir tavırla terslemeye başladı. Adamın ne dediğini anlamıyordum fakat ses tonu canının son derece sıkkin olduğunu ele veriyordu. Çingene onu görünce ne şaşkınlık ne de öfke göstermişti; fakat hemen yanına koşup olağanüstü bir laf kalabalığıyla daha önce de kullandığı o gizemli dilde bir şeyler anlatmaya koyuldu. Pek çok kez tekrar edilen *payllo* kelimesi anladığım yegâne sözcüktü. Çingenelerin kendi ırklarından olmayan erkekleri böyle adlandırdıklarını biliyordum. Benden bahsedildiğini varsayarak kendimi nazik bir açıklamada bulunmaya hazırladım. Elimi çoktan taburelerden birinin ayağına götürmüş, tabureyi bu davetsiz misafirin kafasına fırlatacağım doğru anı hesap etmeye çalışıyordum. Adam Çingene'yi sertçe itti ve bana doğru ilerledi. Ardından bir adım geri giderek:

— Ah beyefendi! dedi. Siz miydiniz?

Ben de ona baktım ve birden dostum Don José'yi tanıdım. Tam o anda onu asmalarına izin vermediğime biraz pişman olmuşum.

— Ah, siz miydiniz dostum! diye haykırdım, elimden geldiğince cesur bir gülümsemeyle. Tam Matmazel bana hayli ilginç şeyler anlatacakken böldünüz.

— Hep aynı şeyler! Bu iş burada bitecek, dedi Don José dişlerinin arasından ve kadına vahşi bir bakış attı.

Bu sırada Çingene kendi dilinde ona bir şeyler anlatmaya devam ediyor, gitgide alevleniyordu. Gözleri kan saçarak gittikçe korkunçlaşıyor, yüz hatları geriliyor, ayağını yere vurup duruyordu. Kadın sanki Don José'yi tereddüt ettiği bir şeyi yapmaya teşvik ediyor gibiydi. Kadının küçük elini çenesinin altından hızlıca geçirip durmasından bunun ne olduğunu gayet iyi anladığımı sanıyordum. Kesilmesi gereken bir boğazdan bahsedildiğine inanacak gibi oluyor ve söz konusu boğazın kendi boğazım olmasından şüphe ediyordum.

Don José bütün bu laf seline karşılık kesin bir ses tonuyla iki veya üç kelime etmekle yetindi. İşte o zaman Çingene ona derin bir küçümsemeyle baktı; ardından odanın bir köşesine çekilip Türk usulü çömeldi, bir portakal seçip soydu ve yemeye koyuldu.

Don José kolumu kavradı, kapıyı açtı ve beni sokağa çıkardı. Derin bir sessizlik içerisinde aşağı yukarı iki yüz adım kadar gittik. Daha sonra bana elini uzatarak:

— Buradan dümdüz gidin, dedi, köprü ~~karşın~~za çıkacak.

Bunları söyler söylemez bana sırtını döndü ve hızla uzaklaştı. Hana biraz süklüm püklüm, canım hayli sıkkın bir şekilde döndüm. İşin en kötüsü ise, soyunurken saatimin yok olduğunu fark etmemdi.

Çeşitli düşünceler ertesi gün gidip saatimi geri istememi veya *corregidordan*³⁹ saatimi aratmasını rica etmemi engel-

39 Eskiden İspanya Krallığı ve İspanyol hâkimiyetindeki denizaşırı topraklarda kral tarafından atanan idari ve adli memur. (ç.n.)

ledi. Dominikanların el yazması üzerine yaptığım incelemeyi bitirip Sevilla'ya gittim. Endülüs'te aylarca bir oraya bir buraya dolaştıktan sonra Madrid'e dönmek istedim. Bunun için tekrar Córdoba'dan geçmem gerekiyordu. Burada uzun süre kalmak niyetinde değildim; zira bu güzel şehirden de Guadalquivir'de yıkanan kadınlarından da soğumuştum. Yine de görmem gereken birkaç dost, yapmam gereken birtakım işler beni Müslüman prenslerin bu antik başkentinde⁴⁰ üç dört gün alıkoyacaktı.

Dominikanların manastırına ayak basar basmaz, Munda'nın konumuyla ilgili yürüttüğüm araştırmalara her zaman çok büyük ilgi göstermiş olan rahiplerden biri beni kucaklayıp şöyle haykırdı:

— Tanrı'ya şükürler olsun! Hoş geldiniz sevgili dostum. Hepimiz sizin öldüğünüzü sanıyorduk. Şu an sizinle konuşmakta olan ben ruhunuzun selameti için az *pater*, az *ave*⁴¹ okumadım. Gerçi pişman da değilim. Demek sizi öldürmediler? Zira soyulduğunuzu biliyoruz!

— Nasıl yani? diye sordum biraz şaşırarak.

— Canım siz de biliyorsunuz. Hani size kiliseye gitme vakti dediğimizde kütüphanede çaldırdığınız şu güzel cep çalar saati yok mu? İşte o! Saat bulundu, size geri verecekler.

— Şey, diyerek rahibin sözünü kestim istifimi bozmama-ya çalışarak, saati kaybetmiştim de...

— Serseriye parmaklıklar ardına kapattılar. Onun üç kuruş için bir Hristiyan'ı silah çekip vurabilecek bir adam olduğu bilindiğinden sizi de öldürmüştür diye ölüp ölüp diriliyorduk. *Corregidora* sizinle birlikte gideceğim ve o güzel saatinizi geri almanızı sağlayacağız. Sonrasında İspanya'da adalet gerektiği gibi işlemiyor diyebilecek misiniz bakalım!

40 Córdoba, 756-1031 tarihleri arasında var olan Endülüs Emevî Devleti'nin başkentiydi. (ç.n.)

41 Pater noster ve Ave Maria duaları. (ç.n.)

— İtiraf etmeliyim ki, dedim ona, mahkemede ifade verip zavallı bir adamı astırmaktansa saatimden olmayı tercih ederim. Hele ki... hele ki...

— Ah, ama o konuda hiç endişeniz olmasın. Onun defteri çoktan dürüldü. Hem adamı iki kere asamazlar ya. Aslında asmak diyorum da hata ediyorum. Sizin şu hırsız bir *hidalgo*.⁴² Bu nedenle öbür gün erteleme imkânı olmaksızın halkayla boğularak idam edilecek.⁴³ Görüyorsunuz ya, ha bir hırsızlık fazla ha bir hırsızlık eksik onun kaderini hiçbir şekilde değiştirmeyecek. Tanrı'ya çok şükür ki sadece çalmakla yetinmiş! Gerçi çok sayıda cinayet de işledi. Hepsi de birbirinden korkunç.

— Adamın adı nedir?

— Burada onu José Navarro adıyla tanırlar. Ama ne sizin ne de benim asla telaffuz edemeyeceğimiz başka bir Bask ismi daha var. Şimdi düşününce, görülmeye değer bir adam doğrusu. Siz ki bu ülkenin tuhaflıklarına bu kadar meraklısınız, İspanya'da serserilerin bu dünyaya nasıl veda ettiğini öğrenmezseniz olmaz. Adam şu an küçük kilisede. Peder Martínez sizi oraya götürür.

Dominikan dostum bu pek “şevimli *guççük adam asmaca*”nın⁴⁴ ön hazırlıklarını görmem konusunda o kadar ısrar etti ki sonunda kabul ettim. Yanıma bir paket puro alıp mahkûmu görmeye gittim. Puroların vereceğim rahatsızlığı affettirmesini umuyordum.

Beni Don José'nin yanına tam yemek yediği sırada aldılar. Başıyla oldukça soğuk bir selam verdi ve hediyem için nazikçe teşekkür etti. Eline verdiğim paketteki puroları say-

42 İspanyol asilzadesi. (ç.n.)

43 1830'da asilzadeler hâlâ bu ayrıcalığa sahipti. Bugün, anayasal rejim altında halktan insanlar da halkayla boğularak öldürülme hakkını elde ettiler. (Mérimee'nin notu). İspanyolca *garrote vil*, eskiden İspanya'da uygulanan idam mahkûmlarını demir bir halkayla boğma usulü. (ç.n.)

44 Molière, *Monsieur de Pourceaugnac*, III. Perde, 3. Sahne. Limogeslu burjuva Monsieur de Pourceaugnac etrafında gelişen bu komedide güldürü öğelerinden biri de Limoges diyalektidir. (ç.n.)

dıktan sonra içlerinden birkaç tanesini seçti ve daha fazlasına ihtiyacı olmayacağını söyleyerek kalanını geri verdi.

Ona bir miktar parayla veya nüfuzlu dostlarımın araya girmesiyle cezasını biraz hafifletip hafifletemeyeceğimi sordum. Önce acı acı gülümseyerek omuz silkti. Ancak kısa süre sonra fikrini değiştirip benden ruhunun selameti için kilisede dua okutmanımı rica etti ve çekingen bir tavırla ekledi:

— Acaba size kötülük etmiş biri için de dua okutur muydunuz?

— Elbette sevgili dostum, dedim ona. Fakat bildiğim kadarıyla bana bu ülkede kimse bir kötülük etmedi.

Don José ciddi bir tavırla elimi sıktı. Kısa bir sessizlikten sonra tekrar söze başladı:

— Sizden bir iyilik daha isteyebilir miyim?.. Ülkenize dönerken belki Navarra'dan geçersiniz. Her koşulda pek de uzak olmayan Vitoria'dan geçeceksiniz.

— Evet, dedim ona, Vitoria'dan muhakkak geçeceğim. Fakat Pamplona'ya⁴⁵ gitmek için yolumu değiştirmem de olası. Sanırım sizin hatırıma bu değişikliği artık seve seve yapacağım.

— Pekâlâ o halde! Eğer Pamplona'ya giderseniz, orada ilginizi çekecek pek çok şey göreceksiniz... Güzel bir şehirdir... Size bu madalyonu vereceğim (bana boynundaki küçük gümüş madalyonu gösterdi), onu bir kâğıda sararsınız... (Bir an heyecanına hâkim olmak istercesine durdu)... ve size adresini vereceğim iyi yürekli kadına teslim edersiniz veya gönderirsiniz. Ona öldüğümü söyleyin, fakat nasıl öldüğümü söylemeyin.

İsteğini yerine getireceğime dair söz verdim. Don José'yi ertesi gün tekrar gördüm ve günün bir kısmını onunla geçirdim. Okuyacağınız acıklı macerayı da onun ağzından öğrendim.

45 İspanya'nın kuzeyinde yer alan Navarra Eyaleti'nin başkenti. (ç.n.)

III

“Ben,” dedi, “Baztán⁴⁶ vadisindeki Elizondo’da doğdum. Adım Don José Lizarrabengoa. Ve siz beyefendi, benim bir Bask ve eski Hristiyanlardan olduğumu hemen anlayacak kadar İspanya’yı tanıyorsunuz. Don unvanını aldıysam, hakkım olduğu için aldım. Şimdi Elizondo’da olsaydım, size parşömene kaydedilmiş soyağacımı gösterirdim. Kiliseye girmemi istiyorlardı, bu yüzden beni okuttular; fakat bana bir faydası olmadı. Top oynamaya⁴⁷ bayılıyordum, beni mahveden de bu oldu. Biz Navarralılar top oynarken dünyayı unuturuz. Oyun kazandığım bir gün Álavalı bir delikanlı kavga çıkardı. *Maquilalarımızı*⁴⁸ kaptık, ben bunda da galip geldim. Fakat bu durum beni memleketi terk etmek zorunda bıraktı. Yolda dragonlara⁴⁹ rastladım ve Almansa⁵⁰ Süvari Alayına yazıldım. Bizim dağların insanları askerlik mesleğini çabuk öğrenir. Kısa sürede onbaşı oldum. Hatta beni çavuş yapacaklardı ki,

46 Bask bölgesinde XIV. yüzyıl başlarında kurulmuş, bütün mensupları asilzade olan küçük bir cumhuriyet. Merkezi Elizondo’dur. (ç.n.)

47 Bask topu; kökeni çok eskilere dayanan ve bir sahada deri bir topu raketle duvara vurmak suretiyle oynanan bir oyun. (ç.n.)

48 Basklara özgü demir baston. (Mérimee’nin notu). Bask dilinde *makila*, Baskların hem pratik bir araç hem de bir otorite sembolü olan geleneksel bastonu. (ç.n.)

49 İspanyol süvarileri. (ç.n.)

50 İspanya’nın güneydoğusunda yer alan Albacete İli’nde bir kasaba. (ç.n.)

kör talih beni Sevilla'daki tütün fabrikasına nöbetçi yaptı. Sevilla'ya gittiyseniz surların dışında, Guadalquivir yakınlarındaki o büyük binayı görmüşsünüzdür. Bugün hâlâ kapısını, hemen yanı başındaki karakolu görür gibiyim. İspanyollar görev başındayken ya iskambil oynar ya da uyurlar. Ben gerçek bir Navarralı olarak her zaman kendimi meşgul etmeye çalışırdım. Ateşleme iğnemi tutturmak için pirinç telden bir zincir yapıyordum. Birden arkadaşlar şöyle haykırdı: 'İşte çan çaldı, kızlar işe geri dönecekler.' Fabrikada dört yüz beş yüz kadar kadının çalıştığını da bilmeniz gerek beyefendi. Büyük bir salonda puroları saran bu kadınlardır. Erkekler buraya *veinticuatronun*⁵¹ izni olmadan giremezler zira kadınlar, özellikle de gençleri çok sıcak olduğunda üstlerini başlarını çıkarır. İşçi kızların öğle yemeğinden döndüğü saatte pek çok genç onları görmek için toplanır ve kızlara bin çeşit safsata anlatır. Bu küçük hanımlardan pek azı tafta bir *mantilla*ya hayır diyebilir. Dolayısıyla amatör avcılarının avlamak istedikleri balığı yakalamak için eğilmeleri yeterlidir. Diğerleri kadınların geçişini seyrederken, ben kapının yanındaki sıramda oturmaya devam ettim. O sırada gençtim, aklım hep memleketteydi ve mavi etek giymeyen, örgüleri omuzlarına dökülmeyen hiçbir kızın güzel olabileceğine inanmıyordum.⁵² Zaten Endülüslü kadınlar beni ürkütüyordu da, tarzlarına henüz alışmamıştım. Hep alay ediyorlar, ağızlarından akli başında tek bir söz çıkmıyordu. Bu yüzden ben de yaptığım zincirin üstüne kapanmıştım. Tam o sırada halkın 'İşte *Gitanilla*!'⁵³ dediğini duydum. Başımı kaldırdım ve onu gördüm. Bir cuma günüydü ve o günü asla unutmayacağım. Sizin de tanıdığınız, birkaç ay önce sizinle evinde karşılaştığımız meşhur Carmen'i gördüm.

51 Belediyede emniyetle ve idareyle görevli memur. (Mérimée'nin notu)

52 Navarra ve Bask vilayetlerinde köylü kızların giydiği günlük kıyafet. (Mérimée'nin notu)

53 İspanyolca "küçük Çingene kızı". (ç.n.)

Üzerinde kırmızı, çok kısa bir etek vardı. Eteğinin altından birden fazla yerinden delinmiş beyaz ipek çoraplar ve ateş rengi kurdelelerle bağlanmış zarif kırmızı maroken ayakkabılar görünüyordu. Omuzlarını ve gömleğinden taştan iri bir akasya çiçeği demetini göstermek için *mantillasını* aralayıp duruyordu. Ağzının kenarında da yine bir akasya çiçeği vardı ve C rdoba harasından çıkmış dişi bir tay gibi kalçalarını sallaya sallaya yürüyordu. Benim memleketimde böyle giyinmiş bir kadın görseler haç çıkarırlar. Sevilla'da ise herkes ona görünüşü hakkında çapkınca iltifatlarda bulunuyordu. O ise her birine eli kalçasında gözlerini süze süze cevap yetiştiriyordu. Tam bir Çingene kızı gibi arsızca. Kadını önce beğenmedim ve yaptığım işe geri döndüm. Fakat o, tıpkı çağrıldığında gelmeyip çağrılmadığında gelen kadınlar ve kediler gibi tam önümde durdu ve bana hitaben:

— Ahbap, dedi Endülüs üslubuyla, zincirini verir misin, çelik kasamın anahtarlarını takacağım da.

— Bununla iğnemi tutturacağım, dedim ona.

— İğneni mi? diye haykırdı gülerek. Ah! İğnelere ihtiyaç duyduğuna göre beyimiz dantel işliyor olsa gerek!

Orada bulunan herkes gülmeye başladı. Bense kıpkırmızı kesildiğimi hissediyor, verecek bir cevap bulamıyordum.

— Hadi o zaman tatlım, dedi yine, bana bir *mantilla* için yedi arşın siyah dantel işleyiver, gönlümün iğnecisi!

Sonra ağzındaki akasya çiçeğini eline alıp başparmağının tek bir hareketiyle bana doğru fırlattı, tam iki gözümün ortasına. Beyefendi, alnımdan vurulmuşa döndüm... Hangi deliğe saklanacağımı bilemiyordum, âdeta taş kesmiştim. Kadın fabrikaya girdiğinde, yerde ayaklarımın arasına düşmüş olan akasya çiçeğini gördüm. Hangi şeytan dürttü bilemiyorum, ama arkadaşlarıma fark ettirmeden çiçeği yerden alıp itinayla ceketimin içine sakladım. Bu ilk hatamdı!

İki üç saat sonra ben hâlâ bu olayı düşünüyordum ki, karakola nefes nefese, yüzü allak bullak olmuş bir kapıcı geldi. Bize tütün sarılan büyük salonda bir kadının öldürüldüğünü, içeriye nöbetçi gönderilmesi gerektiğini söyledi. Çavuş bana yanıma iki adam alıp içeride neler olduğuna bakmamı emretti. Adamlarımı alıp üst kata çıktım. Gözünüzde bir canlandırın beyefendi, salona girdiğimde üstlerinde sadece gömlek, hatta daha da az kıyafet olan üç yüz kadınla karşılaştım. Hepsi de avaz avaz bağırıp çağırıyor, el kol hareketleri yapıyor, Tanrı gürelese duyulmayacak kadar gürültü patırtı ediyordu. Bir köşede üstü başı kanlarla kaplı, yüzüne iki bıçak darbesiyle X işareti çizilmiş bir kadın kendini sırtüstü yere atmış çırpınmaktaydı. Kadın güruhunun en iyi kalplilerinin yardım ettiği yaralının karşısında beş altı kadının tutmaya çalıştığı Carmen'i gördüm. Yaralı kadın 'Günah çıkarmak istiyorum! Günah çıkarmak istiyorum! Ölüyorum!' diye bağırıyordu. Carmen ise hiçbir şey söylemiyor, dişlerini sıkıyor, gözlerini bir bukalemun gibi devirip duruyordu. 'Bu da nesi?' diye sordum. Neler olduğunu anlamakta büyük güçlük çektim, zira bütün işçi kadınlar aynı anda konuşuyordu. Anlaşılan o ki yaralı kadın cebinde Triana⁵⁴ pazarından bir eşek alacak kadar parası olduğunu söyleyip böbürlenmiş. 'Niye ki,' demiş çatal dilli Carmen, 'süpürge alacak kadar paran yok mu ki?' Beriki bu söze gücenmiş ya da belki de bu konuda yarası varmış ki ona, ne Çingene ne de İblisin vaftiz kızı olma şerefine nail olmadığı için süpürgelerden anlamadığını, fakat Bay *Corregidor* kendisini kışındaki sinekleri kovması için iki uşakla gezmeye götürdüğünde⁵⁵ Matmazel Carmencita'nın da tez zamanda eşiğiyle tanışacağını söylemiş. 'Ah öyle mi,' demiş Carmen, 'o zaman ben de senin yanaklarına sinekler için yalaklar

54 Sevilla'nın kalabalık bir Çingene nüfusuna sahip bir dış mahallesi. (ç.n.)

55 Bazı suçlulara verilen eşeğe bindirilip sokaklarda kırbaçlana kırbaçlana gezdirilme cezasına gönderme. (ç.n.)

yapar, içlerini de damayla süslerim.”⁵⁶ Ve hemen akabinde şırak şırak! Puroların ucunu kestiği bıçakla kadının yüzüne Aziz Andreas haçları⁵⁷ çizmeye girişmiş.

Olay ortadaydı. Carmen’i kolundan tutup ‘Hemşire,’ dedim nazikçe, ‘benimle geleceksin.’ Bana sanki beni tanımış gibi bir bakış fırlattı, fakat kaderine boyun eğmiş bir tavırla ‘Gidelim. *Mantillam* nerede?’ dedi. *Mantillasını* o iri gözle-rinden sadece birini açıkta bırakacak şekilde başına sardı ve kuzu gibi uysalca adamlarımın peşinden gitti. Karakola geldiğimizde çavuş durumun ciddi olduğunu ve onu hapishaneye götürmek gerektiğini söyledi. Onu hapishaneye götürecektir olan da yine bendim. Carmen’i iki dragonun arasına yerleştirdim ve ben de bu tür durumlarda bir onbaşının yapması icap eden şekilde arkalarına geçtim. Şehre doğru yola çıktık. Başlarda Çingene sessizliğini korudu. Fakat Yılan Sokağına⁵⁸ geldiğimizde –o sokağı bilirsiniz, sayısız kıvrımıyla ismini misliyle hak eder– o baştan çıkarıcı tatlı yüzünü göstermek için *mantillasını* omuzlarına düşürüp durmaya başladı ve mümkün olduğunca bana doğru dönüp şöyle dedi:

— Benim yakışıklı subayım, beni nereye götürüyorsunuz?

— Hapishaneye biçare çocuk, diye cevap verdim ona elimden geldiğince yumuşak bir sesle; iyi bir askerin bir tutukluyla, özellikle de bir kadınla konuşması gerektiği gibi yani.

— Heyhat! Benim halim ne olacak? Subay Bey, bana merhamet edin. Siz o kadar genç, o kadar nazıksınız ki... Ardından daha alçak sesle: Bırakın kaçayım, dedi, Size bir parça *bar lachi* veririm. Bütün kadınları size âşık eder. *Bar*

56 *Pintar un javeque*, bir xebec çizmek. İspanyol xebec’lerinin çoğunun etrafında kırmızı beyaz kareler şeklinde boyanmış bir şerit vardır. (Mérimee’nin notu). *Xebec*, eskiden Akdeniz’de bilhassa deniz ticaretinde kullanılan bir tür yelkenli. (ç.n.)

57 Aziz Andreas’ın şehit edildiği X şeklindeki haç. (ç.n.)

58 Sevilla’nın merkezinde gerçekten de Calle de la Sierpe adında bir sokak mevcuttur. (ç.n.)

lachi mıknañs taşdır beyim. Çingeneler bunu nasıl kullanacağını bilenin yığınla büyü yapabileceğini söyler. Bundan bir kadeh beyaz şaraba azıcık rendeleyip bir kadına içirin, size karşı koyamayacaktır.

Ben elimden geldiğince ciddi bir tavırla ona şöyle cevap verdim:

— Buraya zevzeklik etmeye gelmedik. Hapishaneye gideceksiniz, emir böyle, başka yolu yok.

Biz Baskların İspanyollara derhal nereli olduğumuzu belli eden bir aksanımız vardır. Buna karşılık biri bile *bai*, *jaona*⁵⁹ demeyi öğrenemez. Dolayısıyla Carmen'in de benim vilayetlerden geldiğimi anlaması güç olmadı. Şunu bilmeniz gerek beyefendi; Çingeneler hiçbir ülkeye mensup olmadıkları, sürekli seyahat ettikleri için bütün dilleri konuşurlar ve çoğu Portekiz'de, Fransa'da, vilayetlerde, Katalonya'da, her yerde evlerinde gibidir. Hatta Mağribîlerle ve İngilizlerle bile anlaşabilirler. Carmen de Baskçayı oldukça iyi biliyordu.

— *Laguna, ene bihotsarena*, gönlümün yoldaşı, dedi birdenbire bana, memleketten misiniz?

Dilimiz beyefendi, o kadar güzeldir ki, yabancı memlekette duyduğumuzda içimizi titretir.." Eşkîya daha alçak sesle "Vilayetlerden bir rahibe günah çıkarmak isterim," diye ekledi.

Bir süre sessiz kaldıktan sonra devam etti:

"Elizondoluyum, diye cevap verdim ona Bask dilinde. Onun dilimi konuştuğunu duymak beni fevkalade heyecanlandırmıştı.

— Ben de Etxalarlıyım,⁶⁰ dedi (Bizim oradan dört saat uzakta bir yer). Sevilla'ya beni Çingeneler getirdi. O fabrikada Navarra'ya, benden ve içinde yirmi elma ağacı olan

59 Evet, Beyefendi. (Mérimée'nin notu)

60 Elizondo'nun kuzeyinde bir şehir. (ç.n.)

küçük bir *barratceadan*⁶¹ başka dayanacak bir şeyi olmayan zavallı annemin yanına dönmek için gereken parayı denkleştirmek için çalışıyordum. Ah! Şimdi memlekette, beyaz dağın karşısında olmak vardı! Bana bu üçkâğıtçıların, çürük portakal satıcılarının memleketinden değilim diye hakaret ettiler. O aşüftelerin hepsi bana karşı birlik oldu, çünkü Sevilla'nın bütün *jacqueleri*⁶² ellerinde bıçakları bir araya gelse bizim mavi bereli, *maquilalı* bir delikanlımız etmez dedim onlara. Benim güzel kardeşim, dostum, hemşerine bir güzellik yapmaz mıydın?

Yalan söylüyordu beyefendi, hep yalan söyledi. O kız hayatında tek bir doğru söz etti mi bilmiyorum. Fakat ben o ne dese inanıyordum, elimde değildi. Baskça paralıyordu, ben onun Navarralı olduğuna inanıyordum. Sadece gözlerine, ağzına ve tenine bakmak bile Çingene olduğunu anlamak için yeterliydi ama aklım başımdan gitmişti, artık hiçbir şeye dikkat etmez olmuştum. Eğer İspanyollar memleket hakkınca kötü sözler etmeye kalksalar, ben de tıpkı onun gibi yüzlerini gözlerini kesiverirdim diye düşünüyordum. Kısacası sarhoş gibiydim. Saçma sapan laflar etmeye başlamıştım ve saçma sapan hareket etmeme de çok az kalmıştı.

— Sizi itirversen, siz de düşüverseniz, ha hemşerim, diye devam etti Bask dilinde, şu iki Kastilyalı acemi er mi tutacak beni!..

Size yemin ederim emri falan unuttum ve ona şöyle dedim:

— Pekâlâ hemşerim, toprağım, bir deneyin bakalım. Meryem Anamız yardımcınız olsun!

Tam o sırada Sevilla'nın o çok sayıdaki daracık sokaklarından birinden geçiyorduk. Birden Carmen arkasına döndü ve göğsüme bir yumruk attı. Mahsus sırtüstü yere yuvarlandım. Carmen bir sıçrayışta üstümden atladı ve bize bacaklarını göstere göstere koşmaya başladı!..

61 Tarla, bahçe. (Mérimée'nin notu)

62 Yiğit, palavracı. (Mérimée'nin notu)

Hani Bask bacağı derler ya, onunkiler bin bacağı bedeldi... biçimli olduğu kadar hızlıydı da. Bana gelince, hemen ayağı kalktı; fakat mızrağını⁶³ geçişi engelleyecek şekilde öyle bir enlemesine tuttum ki, erlerimin yolunu daha kovalamacanın başında kesmiş oldum. Sonra ben koşmaya başladım, onlar da arkamdan. Ama ona yetişmek ne mümkün! Mahmuzlarımızla, kılıçlarımızla ve mızraklarımızla zaten böyle bir tehlike mevcut değildi! Benim size bütün bunları anlatmamdan çok daha kısa bir sürede tutuklu buhar olup uçmuştu. Kaldı ki mahallenin kadınları da onun kaçışına yardım ediyor, bizimle dalga geçip yanlış istikametlere yönlendiriyorlardı. Uzun süre bir oraya bir buraya gittikten sonra hapishane müdürünün alındısı olmadan karakola dönmek zorunda kaldık.

Adamlarım ceza almamak için Carmen'in benimle Baskça konuştuğunu söylediler. Zaten doğruyu söylemek gerekirse, benim gibi güçlü kuvvetli bir adamın o kadar ufak tefek bir kızın tek bir yumruğuyla yere serilmesi pek de olası görünmüyordu. Bütün bunlar şüpheli, daha doğrusu gayet bariz göründü. Nöbetim sona erince rütbem indirildi ve bir aylığına hapse gönderildim. Orduya katıldığımdan beri aldığım ilk cezaydı bu. Elveda cepte gördüğüm çavuş sirmaları!

Hapishanedeki ilk günlerim son derece hüzünlü geçti. Orduya girdiğimde en azından subay olacağımı düşünmüştüm. Sonuçta Longa ve Mina, benim memleketlilerim, komutan olmuştu. Mina gibi zenci olan ve yine onun gibi sizin ülkenize sığınan Chapalangarra, o meşhur Chapalangarra albaydı.⁶⁴ Benim gibi zavallı bir serseri olan erkek kardeşiyle kaç kez top oynamışlığım vardır. Şimdi ise kendi kendime şöyle diyordum: 'Ceza almadan hizmet ettiğin zamanlar hep kayıp. Artık sicilin lekелendi. Yeniden üstlerinin gözüne gi-

63 Her İspanyol süvarisinin mızrağı vardır. (Mérimée'nin notu)

64 Napolyon'un İber Yarımadası'nı işgali sırasında Fransız ordularına karşı savaşı, ardından orduya subay olarak alınan üç meşhur gerilla. (ç.n.)

rebilmek için acemi er olarak geldiğin zamanlardakinin on katı daha fazla çalışmak zorunda kalacaksın! Peki ben ne diye ceza aldım? Benimle alay eden ve şu an şehrin bilmem hangi köşesinde çalıp çırpmağa meşgul aşüfte bir Çingene uğruna.’ Yine de onu düşünmekten kendimi alamıyordum. Beyefendi, inanır mısınız? Kaçarken gözler önüne serdiği o delik deşik ipek çorapları gözümün önünden gitmiyordu. Hapishanenin parmaklıklarından sokağa bakıyor, gelip geçen kadınların içinde o şeytan kızın tırnağı olabilecek bir tane bile göremiyordum. Ve sonra, ne kadar karşı koysam da, bana fırlattığı o akasya çiçeğinin kokusunu duyuyordum. Çiçek kuruduğu halde hâlâ o güzel kokusunu muhafaza ediyordu... Şayet dünyada büyücü diye bir şey varsa, o kız kesinlikle onlardan biriydi!

Bir gün gardiyan hücreme girip bana bir Alcalá ekmeği⁶⁵ verdi:

— Alın bakalım, dedi, kuzininiz göndermiş.

Ekmeği büyük bir hayretle aldım; zira Sevilla’da kuzinim falan yoktu. Ekmeğe bakarken belki de bir yanlışlık oldu diye düşündüm; fakat ekmeğin o kadar lezzetli görünüyordu ki, nereden geldiğini ve kime gönderildiğini derin düşünmeden yemeye karar verdim. Ekmeği kesmeye başladığımda bıçağım sert bir şeye denk geldi. İçine baktım ve ekmeğin pişirilmeden önce hamurunun içine küçük bir İngiliz egesi yerleştirilmiş olduğunu gördüm. Ekmeğin içinde bir de altın para vardı. İşte o zaman hiç şüphem kalmadı, bu Carmen’in hediyesiydi. Onun ırkına mensup insanlar için özgürlük her şeydir. Hapiste bir gün bile geçirmemek için bütün bir şehri ateşe verebilirler. Kaldı ki kızımız kurnazdı da, bu ekmeğe gardiyanlarla âdeta dalga geçiyordu. Bu kü-

65 Alcalá de los Panaderos, Sevilla’nın iki fersah uzağında nefis ekmeçlikle riyle ünlü bir kasaba. Ekmeklerin kalitesinin Alcalá’nın suyundan geldiği iddia edilir ve Sevilla’ya oradan her gün büyük miktarlarda su taşınır (Mérimee’nin notu). Alcalá de los Panaderos, İspanyolca “Fırıncıların Alcalá’sı”, bugünkü adı Alcalá de Guadaira. (ç.n.)

çük eğyle bir saat içerisinde en kalın parmaklığı kesebilir, altın parayla da karşıma çıkacak ilk eskicide üniformamın kaputunu sivil kıyafetlerle değiş tokuş edebilirdim. Bizim oranın kayalıklarında bilmem kaç kez kartal yuvalarından yavru kartal kaçırmış benim gibi bir adamın otuz ayaktan alçak bir pencereden sokağa atlamaktan hiçbir şekilde çekinmeyeceğini tahmin edersiniz. Fakat benim kaçmaya niyetim yoktu. Hâlâ bir askerlik onurum vardı ve ordudan firar etmek bana suçların en büyüğü gibi görünüyordu. Yalnız bu düşünceli hediye beni duygulandırmıştı. İnsan hapisteyken, dışarıda onunla ilgilenen bir dostu olduğunu düşünmekten haz duyar. Sadece altın para beni biraz gücendirmişti. Parayı iade etmek isterdim, fakat alacaklımı nerede bulacaktım? Bu bana pek de kolay görünmüyordu.

Rütbe indirme merasiminden sonra bana artık hiçbir şeyin acı veremeyeceğini düşünüyordum. Oysa sineye çekmem gereken son bir zillet daha vardı. Hapisten çıkıp da orduya geri alındığımda bana basit bir er gibi nöbet görevi verdiler. Mert bir adamın böyle bir durumda hissettiklerini tahmin bile edemezsiniz. Sanırım kurşuna dizilmeyi yeğlerdim. En azından kişi infaz mangasının önünde tek başına yürür, kendini önemli hisseder, herkes ona bakar.

Beni albayın kapısına nöbetçi diktiler. Albay eğlenmeyi seven zengin, iyi huylu, genç bir adamdı. Bütün genç subaylar, çok sayıda kentli ve kadınlar, söylenene göre aktrisler onun evine gelirdi. Bana sorsanız âdeta bütün şehir beni görmek için onun kapısında sözleşmiş gibiydi. Bir gün albayın arabası arabacı koltuğunda albayın uşağıyla çıkageldi. Arabadan kim inse beğenirsiniz?.. Benim *Gitanilla*. Bu sefer mücevher kutusu gibi takmış takıştırmış, süslenip püslenmişti; her tarafından altınlar, kurdeleler sarkıyordu. Üzerinde pullu payetli bir elbise, yine pullu payetli mavi ayakkabılar vardı. Her tarafında çiçekler, sırmalar. Elinde bir tef tutuyordu. Yanında iki Çingene kadın daha vardı, biri genç, diğeri

yaşlı. Başlarında her zaman onları yönlendiren yaşlı bir kadın olur. Arkalarında ise elinde gitarıyla yaşlı bir adam, o da Çingene'ydi. Gitar çalacak, kızları dans ettirecekti. Bilirsiniz, sosyete eğlencelerine *Romalis* oynatmak –bu onların dansıdır– ve daha başka şeyler için sık sık Çingene kızları getirtilir.

Carmen beni tanıdı ve bir an bakiştık. Neden bilmem, o an yerin yedi kat dibine girmek istedim.

— *Agur laguna*,⁶⁶ dedi. Subayım, bakıyorum da acemi erler gibi nöbet tutuyorsun!

Ben daha verecek bir cevap bulamadan Carmen evden içeri girmişti bile.

Herkes *patioda* toplanmıştı ve ben kalabalığa rağmen parmaklıkların arasından içeride olup biten her şeyi az çok görebiliyordum.⁶⁷ Kastanyetleri, tefi, gülüşmeleri ve alkış seslerini duyuyordum. Zaman zaman tefiyle sıçradığında onun başını görebiliyordum. Arkasından subayların ona birtakım sözler sarf ettiğini duyuyordum ve kan beynime sıçırıyordu. O bunlara ne cevap veriyordu, orasını bilmiyordum. Sanırım ona o günden sonra sırlıslıkam âşık oldum. Zira *patio*-ya dalıp ona iltifat eden o zıpır delikanlıları kılıcımla delik deşik etme fikri üç dört kez aklımdan geçti. Bu işkence tam bir saat sürdü. Sonra Çingeneler dışarı çıktı ve araba onları götürdü. Carmen yanımdan geçerken bana yine o sizin de bildiğiniz gözleriyle baktı ve çok alçak bir sesle şöyle dedi:

— Hemşerim, kızartmanın iyisini seven Triana'ya, Lillas Pastia'nın yerine gider.

Bir oğlak kadar çevik hareketlerle arabaya bindi, arabacı katırlarını kırbaçladı ve tüm kafiye şen şakrak kim bilir nereye doğru yola çıktı.

66 Merhaba, dostum. (Mérimee'nin notu)

67 Sevilla evlerinin çoğunda revaklarla çevrili bir iç avlu vardır. Yazın burada oturulur. Avlunun üstü gün içinde sulanan, akşamları çıkartılan bir bezle kaplıdır. Sokağa açılan kapı hemen her zaman açıktır; avluya giden pasaj, *zaguan*, son derece zarif bir şekilde işlenmiş demir bir parmaklıkla kapatılır. (Mérimee'nin notu). *Patio*, İspanyolca "avlu". (ç.n.)

Nöbetim biter bitmez Triana'ya gittiğimi tahmin edersiniz. Fakat öncesinde tıraşa gittim, geçit törenine hazırlanmışçasına tarandım. Carmen yaşlı bir kızarmış balık satıcısı olan Lillas Pastia'nın dükkânındaydı. Lillas Pastia bir Mağribî gibi kapkara bir Çingene'ydi ve çok sayıda kentli, sanırım özellikle de Carmen oraya karargâh kurduğundan beri, kızarmış balık yemek için buraya gelir olmuştu.

— Lillas, dedi Carmen beni görür görmez, bugünlük işim bitti. Yarın yeni bir gün doğar!⁶⁸ Hadi hemşerim, gidip biraz dolaşalım.

Mantillasını burnunun üzerine çekti ve kendimizi sokakta bulduk. Nereye gittiğimize dair hiçbir fikrim yoktu.

— Matmazel, dedim ona, sanırım hapishanedeysen bana gönderdiğiniz hediye için size teşekkür etmem gerek. Ekmeği yedim. Ege mızrağımı bilemek için işime yarayacak ve onu sizden bir hatıra olarak saklayacağım. Fakat paraya gelince, işte burada.

— Şu işe bak hele! Parayı saklamış! dedi kahkahalarla gülererek. Aman canıma minnet, ne de olsa bende para suyunu çekmişti. Ama ne gam! Yürüyen köpek acından ölmez.⁶⁹ Hadi gidip hepsini ezelim. Senden!

Sevilla'ya giden yolu tuttuk. Yılan Sokağı'nın girişinde bir düzine portakal satın aldı ve bunları mendilime koydurttu. Biraz ötede ekmek, sucuk, bir şişe *manzanilla*⁷⁰ aldı. Son olarak bir şekerçiye girdi. Burada ona iade ettiğim altın parayı, cebinden çıkardığı bir başka altın para ile birkaç gümüş parayı tezgâha fırlattı. Sonra dönüp üstümde ne kadar varsa hepsini istedi. Bende sadece bir peseta ve birkaç çeyreklik vardı. Üzerimde daha fazlası olmadığı için yerin dibine geçmiş vaziyette bütün parayı ona verdim. Bir an bütün dükkânı beraberinde götür-

68 *Mañana sera otro día* (İspanyol atasözü). (Mérimée'nin notu)

69 *Chuquel sos pirela, cocal terela*. "Yürüyen köpek kemliğini bulur" - Çingene atasözü. (Mérimée'nin notu)

70 Endülüs'e özgü bir beyaz şarap çeşidi. (ç.n.)

cek sandım. *Yemalar*,⁷¹ *turr nlar*,⁷² meyve şekerlemeleri, para bitene kadar dükkânda en güzel, en pahalı ne varsa hepsini aldı. Bütün bunları kese kâğıtları içinde yine benim taşımam gerekti. Candilejo Sokağı'nı belki bilirsiniz. Hani Adaletli Pedro'nun kafası vardır.⁷³ O kafa bana ibret olmalıydı. O sokakta eski bir evin önünde durduk. Carmen pasajdan içeri girip zemin kattaki bir kapıyı çaldı. Kapıyı Çingene bir kadın, İblisin gerçek bir hizmetkârı açtı. Carmen ona Romani dilinde birkaç söz söyledi. Yaşlı kadın önce homurdandı. Carmen yatıştırmak için ona iki portakal ile bir avuç bonbon verdi ve şaraptan tattırdı. Sonra kadına harmanisini giydirip kapıya kadar götürdü ve kadının arkasından kapıyı tahta bir çubukla kilitledi.

71 Şekerli yumurta sarısı. (Mérimee'nin notu)

72 Bir çeşit nuga. (Mérimee'nin notu)

73 Bizim *Zalim* dediğimiz, Kraliçe Isabel'in ise daima *Adaletli* olarak andığı Kral Don Pedro, tıpkı Halife Harun Reşid gibi, geceleri Sevilla sokaklarında gezip macera aramayı severmiş. Bir gece üçra bir sokakta serenat yapmakta olan bir adamla kavgaya tutuşmuş. Dövüşmüşler ve kral âşık şövalyeyi öldürmüş. Kılıç seslerini duyan yaşlı kadın başını pencereden uzatıp, elinde tuttuğu küçük bir kandille (*candilejo*) olay mahallini aydınlatmış. Kral Don Pedro'nun yaratılışında, aslında çevik ve güçlü kuvvetli biri de olsa, garip bir kusur olduğunu bilmek gerekir. Yürürken diz kapakları yüksek sesle çatırdardı. Bu çatırdamayı duyan yaşlı kadın kralı tanımakta güçlük çekmemiş. Ertesi gün görevli *veinticuatro* krala günlük raporunu vermeye gelmiş. "Haşmetmeapları, dün gece filan sokakta düelloya tutuşmuşlar. Dövüşenlerden biri ölmüş. - Katili buldunuz mu? - Evet, Haşmetmeap. - Niçin hâlâ cezalandırılmadı? - Haşmetmeap, emirlerinizi bekliyorum. - Kanunu yerine getirin." Şimdi, kral kısa süre önce düelloya tutuşan herkesin kafasının kesilmesini ve kafasının dövüş mahallinde sergilenmesini emreden bir ferman yayımlamıştı. *Veinticuatro* işin içinden zekice sıyrılmış. Kralın heykellerinden birinin kafasını kestirip cinayete sahne olan sokağın ortasında yer alan bir oyukta sergilemiş. Kral ve bütün Sevilialılar bunu çok esprili bulmuş. Sokak, maceranın yegâne şahidi olan yaşlı kadının kandi-liyle anılır olmuş. İşte efsane bu yönde. Zúñiga hikâyeyi biraz daha farklı anlatmaktadır. (Bkz. *Annales de Sevilla*, cilt II, s. 136.) Her ne olursa olsun, Sevilla'da bugün hâlâ bir Candilejo Sokağı ve bu sokakta da Don Pedro'nin portresi olduğu söylenen taştan bir büst vardır. Ne yazık ki bu çağdaş bir büsttür. Eskisi XVII. yüzyılda fazlasıyla aşınmış ve o zamanın belediyesi yerine bugünkü koydurmuştur. (Mérimee'nin notu)

Baş başa kalır kalmaz dans etmeye, çılgınlar gibi gülerek şarkı söylemeye başladı:

— Sen benim *romum*, ben de senin *rominim*.⁷⁴

Bense odanın ortasında, elimdekileri nereye koyacağımı bilemeden kalakalmıştım. Carmen her şeyi yere atıp boynuma atladı ve bana şöyle dedi:

— Borcumu ödüyorum, borcumu ödüyorum! *Caloların* kanunu böyle!⁷⁵

Ah beyefendi, o gün var ya o gün!.. Düşündükçe yarını unutuyorum.”

Eşkıya bir an sustu; ardından bir sigara yakıp devam etti:

“Bütün günü birlikte geçirdik. Yedik içtik ve daha pek çok şey. Carmen bonbonları altı yaşında bir çocuk gibi yedikten sonra kalanları avuç avuç yaşlı kadının su testisine doldurdu. ‘Bu da ona şerbet olsun,’ dedi. *Yemaları* ezip ezip duvara fırlattı. ‘Sinekler bizi rahatsız etmesin diye,’ dedi... Yapmadığı oyun, yapmadığı yaramazlık kalmadı. Onu dans ederken izlemek istediğimi söyledim. Fakat nereden kastanyet bulacaktık? Carmen hemen yaşlı kadının biricik tabağını alıp paramparça etti ve bir anda sanki ellerinde abanoz veya fildişi kastanyetler varmışçasına çini parçacıklarını şaklata şaklata *Romalis* oynamaya koyuldu. O kızın yanında sıkılmak diye bir şey söz konusu değildi, ben kefilim. Akşam oldu ve ben akşam yoklamasını haber veren davulların sesini duydum.

— Yoklama için karargâha gitmem gerek, dedim ona.

— Karargâha mı? dedi küçümser bir tavırla. Sen zenci misin ki seni değnekle gütmelerine izin veriyorsun? Sen kıyafetinle de, karakterinle de gerçek bir kanaryaymışsın meğer.⁷⁶ Hadi git, korkak tavuk seni.

Cezaevini göze alarak kaldım. Sabah ayrılıktan ilk söz açan o oldu.

74 *Rom*, koca; *romi*, zevce. (Mérimée’nin notu)

75 *Calo*, dişil *calli*, çoğul *cales*. Tam anlamıyla *kara* - Çingenelerin kendi dillerinde kendilerine verdikleri ad. (Mérimée’nin notu)

76 İspanyol dragonları sarı üniforma giyer. (Mérimée’nin notu)

— Beni dinle Joseito,⁷⁷ dedi. Sana borcumu ödedim mi? Bizim kanunlarımıza göre sana hiçbir şey borçlu değildim, çünkü sen bir *payllosun*. Ama hoş çocuksun, hoşuma gittin. Artık ödeştik. Sana iyi günler.

Onu yeniden ne zaman göreceğimi sordum.

— Şu bönlüğünü üstünden attığın zaman, diye cevap verdi gülerek. Sonra daha ciddi bir sesle: Yavrucuğum bilir misin ki, ben seni biraz seviyorum galiba? Ama bu böyle gitmez. Köpek ile kurt uzun süre iyi geçinemez. Mısır⁷⁸ kanunlarını kabul etsen belki *romin* olmayı isterdim. Fakat bunlar saçmalık, böyle bir şey olamaz. Aman sen de! Güzel çocuk, inan bana, ucuz kurtuldun. Şeytanla karşılaştın, evet şeytanla. Şeytan her zaman siyah değildir. Ve o hâlâ boynunu koparmadı. Yün giyiyor olabilirim, ama koyun değilim.⁷⁹ Şimdi git *majarine*⁸⁰ bir mum yak, seni iyi korudu. Hadi şimdi, bir kez daha elveda. Carmencita'yı unut. Yoksa seni tahta bacaklı bir dulla evlendirir.⁸¹

Carmen bunları söyleyerek kapıyı kilitleyen çubuğu çekip çıkardı. Sokağa çıkar çıkmaz *mantillasına* sarındı ve birdenbire arkasını dönüp gitti.

Haklıydı. Onu unutmak çok daha akıllıca olurdu. Fakat Candilejo Sokağı'ndaki o günden sonra başka şey düşünemez oldum. Onunla karşılaşırım ümidiyle bütün gün dolaşıp duruyordum. Yaşlı kadına, kızarmış balık satıcısına ondan haber alıp almadıklarını soruyordum. İkisi de onun Laloro'ya⁸² gittiğini söylüyordu. Onlar Portekiz'e böyle der.

77 İspanyolca "Joseciğim". (ç.n.)

78 Burada "Çingene" anlamında. XV. yüzyılda Batı Avrupa'ya göç eden ilk Çingeneler "Küçük Mısır"dan geldiklerini iddia ettikleri için Avrupalılar onlara *Egypt/Egypte* (sırasıyla İngilizce ve Fransızcada "Mısır") kelimesinden türettikleri *Gypsy/Gitan* ismini vermiştir. (ç.n.)

79 *Me dicas vriardâ de jorpay, bus ne sino braco* - Çingene atasözü. (Mérimee'nin notu)

80 Azize - Bakire Meryem. (Mérimee'nin notu)

81 Son asılan adamdan dul kalan darağacı. (Mérimee'nin notu)

82 Kırmızı (toprak). (Mérimee'nin notu)

Muhtemelen Carmen'in talimatıyla böyle söylüyorlardı; fakat ben onların yalan söylediğini öğrenmekte gecikmedim. Candilejo Sokağı'nda geçirdiğim günden birkaç hafta sonra şehrin kapılarından birinde nöbetçiydim. Kapının biraz ötesinde surlara açılmış bir gedik vardı. Gündüzleri gedik tamir ediliyor, geceleri kaçakçılar girmesin diye nöbetçi dikiyordu. Gün içerisinde Lillas Pastia'nın karakolun etrafında dört döndüğünü, yoldaşlarımdan bazılarıyla sohbet ettiğini gördüm. Hepsi de onu tanıyor, hele balıklarını ve böreklerini daha da iyi tanıyorlardı. Pastia bana yanaştı ve Carmen'den haber alıp almadığımı sordu.

— Hayır, dedim ona.

— Peki madem, pek yakında haber alırsın ahbab.

Yanılmıyordu. O gece gediğin oraya nöbetçi kondum. Onbaşı gider gitmez bir kadının bana doğru geldiğini gördüm. Kalbim bana onun Carmen olduğunu söylüyor, fakat ben yine de bağıırıyordum:

— Uzak dur! Geçmek yasak!

— Nazlanmasanıza canım, dedi bana kim olduğunu göstererek.

— Nasıl olur! Carmen, siz misiniz?

— Evet benim hemşerim. Az konuşalım, öz konuşalım. Bir duro⁸³ kazanmak ister misin? Birazdan buraya bohçalı adamlar gelecek. Geçmelerine göz yum.

— Olmaz, diye karşılık verdim. Onların geçmelerine engel olmak zorundayım. Emir böyle.

— Emirmiş! Emirmiş! Candilejo Sokağı'nda emir memir düşünmüyordun ama.

— Ah! dedim, o günün hatırasıyla altüst olmuş bir halde. O zaman emri unutmaya değerdi. Ama kaçakçıların parasını istemem.

— Hadi ama, madem para istemiyorsun, yine yaşlı Dorotea'nın evine yemeğe gidelim ister misin?

83 Eski bir İspanyol gümüş parası. (ç.n.)

— Olmaz! dedim, direnmek için sarf ettiğim çabayla âdeta boğulurcasına. Yapamam.

— Öyle olsun. Madem bu kadar güçlük çıkarıyorsun, ben kime başvuracağımı bilirim. Dorotea'nın evine senin şu subayını davet ederim. İyi huylu bir çocuğa benziyor. Nöbete ne görülmesi gerekiyorsa onu görecektir bir delikanlı koydururur. Elveda kanarya. Bir gün sana kendini asma emri verirlerse çok gülerim!

Zaafıma yenik düşüp onu geri çağırdım ve gerekirse bütün Çingene ırkının geçmesine izin vermeyi vaat ettim. Yeter ki arzu ettiğim yegâne mükâfatı elde edeyim. Carmen hemen ertesi gün verdiği sözü tutacağına dair yemin etti ve iki adım ötedeki dostlarına haber vermeye koştu. Biri Pastia olmak üzere beş kişilerdi. Hepsisi de İngiliz malları yüklenmişti. Carmen gözcülük ediyordu. Devriyeyi görür görmez kastanyetleriyle işaret verecekti; fakat buna gerek kalmadı. Kaçakçılar işlerini göz açıp kapayıncaya dek bıraktılar.

Ertesi gün Candilejo Sokağı'na gittim. Carmen beni hayli bekletti; nihayet asabi bir tavırla çıkageldi.

— Yalvartan insanları sevmem, dedi. İlk defasında bana daha büyük bir iyilik yapmıştın, çünkü ucunda bir şey kazanıp kazanmayacağını bilmiyordun. Oysa dün benimle pazarlık ettin. Buraya neden geldim bilmem, çünkü artık seni sevmiyorum. Hadi git şimdi. Al bunu da, girdiğin zahmete karşılık bir duro.

Az kalsın parayı kafasına fırlatacaktım. Onu dövmemek için içimde şiddetli bir savaş vermek zorunda kaldım. Bir saat boyunca kavga ettikten sonra öfke içinde çıkıp gittim. Bir zaman şehirde bir oraya bir buraya deliler gibi dolaştım. Sonunda bir kiliseye girdim ve en loş köşesine çekilip ılık ılık gözyaşı döktüm. Birden bir ses duydum:

— Dragon gözyaşları! Onlardan aşk iksiri yapacağım. Başımı kaldırdım, karşımda duran Carmen'di.

— Pekâlâ hemşerim, bana hâlâ kızgın mısınız? dedi bana. Her şeye rağmen sizi seviyor olmalıyım. Çünkü yanımdan ayrıldığınızdan beri ne haldeyim bilmiyorum. Hadi bakalım, şimdi de ben sana Candilejo Sokağı'na gelmeyi isteyip istemediğini soruyorum.

Böylece barıştık. Fakat bizim oranın iklimi nasılsa Carmen'in tabiatı da öyleydi. Bizim dağlarımızda fırtınanın en yakın olduğu zaman güneşin en parlak olduğu zamandır. Başka bir sefer benimle Dorotea'nın evinde görüşeceğine söz verdi, sonra gelmedi. Dorotea bana yine onun birtakım Mısırsır⁸⁴ işleri için Laloro'ya gittiğini söyledi.

Bu söylenenlere ne kadar itimat etmem gerektiğini tecrübelerimle bildiğimden Carmen'i gitmiş olabileceği her yerde aramaya devam ediyor, günde yirmi kez Candilejo Sokağı'ndan geçiyordum. Bir akşam Dorotea'nın evindeydim. Ara sıra bir kadeh anason likörü ısmarlama ısmarlama kadını neredeyse ehlîleştirmiştim. Birdenbire içeriye peşinde bizim alayda teğmen olan genç bir adamla Carmen girdi.

— Hemen git buradan! dedi bana Bask dilinde.

Yüreğim öfkeyle kabarmış bir halde şaşkınlıktan kalkan kaldım.

— Senin burada ne işin var? dedi bana teğmen. Hadi defol, çık dışarı!

Tek bir adım bile atamadım, felç olmuş gibiydim. Öfke içindeki subay gitmediğimi, hatta devriye başlığımı bile çıkarmadığımı görünce yakama yapışıp beni sertçe sarsmaya başladı. Ona ne dediğimi bilmiyorum. Birden kılıcını çekti, ben de kılıcımı çektim. Yaşlı kadın kolumu yakaladı, teğmen alnımı yaraladı, izi hâlâ durur. Bir adım geri çekildim ve tek bir dirsek hareketiyle Dorotea'yı yere devirdim; ardından teğmen peşimden gelmeye devam ettiği için kılıcımı ona doğrulttum, o da kılıcın üstüne kapanmış oldu. Bunun üzerine Carmen kandili söndürdü ve Dorotea'ya kendi di-

84 Çingene anlamında, bkz. s. 39, 78. dipnot. (ç.n.)

linde kaçmasını söyledi. Ben de sokağa fırlayıp nereye gittiğimi bilmeden koşmaya başladım. Kendime geldiğimde Carmen'in yanımdan ayrılmadığını gördüm.

— Seni koca ahmak kanarya! dedi bana. Tek bildiğin bela çıkarmak. Hem ben sana uğursuzluk getireceğimi söylememiş miydim! Hadi gidelim, insanın yanında Romalı Flaman⁸⁵ bir dostu varsa her şeyin çaresi bulunur. Önce şu mendili başına sar ve o palaskadan kurtul. Şu pasajda beni bekle. İki dakikaya dönerim.

Ve ortadan kayboldu. Kısa süre sonra kim bilir nereden bulduğu çizgili bir harmaniyle geri geldi. Üniformamı çıkarttırıp harmaniye gömleğimin üstüne attı. Bu kıyafetler ve Carmen'in başıma sardığı mendille Sevilla'ya yaptıkları *chufas*⁸⁶ şerbetlerini satmaya gelen Valencia köylülerine benzemiştim. Daha sonra Carmen beni küçük bir sokağın sonunda Dorotea'ninkine oldukça benzer bir eve götürdü. O ve bir başka Çingene kadın beni yıkadı, yarama bir ordu cerrahından çok daha iyi bir pansuman yaptı ve bana bilmediğim bir şey içirdi. Nihayet beni bir şilteye yatırdılar ve ben de uykuya daldım.

Kadınlar muhtemelen içkime sırrına sadece kendilerinin vâkıf olduğu o uyku verici karışımlardan birini koymuştu; zira ertesi gün ancak çok geç bir saatte uyanabildim. Başım çatlayacak gibi ağrıyordu ve biraz da ateşim vardı. Bir gece önce dâhil olduğum korkunç olayın hatırası aklıma gelene kadar belli bir süre geçmesi gerekti. Carmen ve arkadaşları yaramı temizledikten sonra ikisi de şiltemin yanı başına çömelip birbirlerine *chipe calli* dilinde tıbbi bir istişare gibi

85 *Flamenca de Roma*. Çingene kadınlar için kullanılan argo bir sözcük. Roma burada Ebedî Şehir değil, Çingenelerin kendilerine verdikleri ad olan Romi veya *Evliler* ulusu anlamındadır. İspanya'da görülen ilk Çingeneler muhtemelen Hollanda'dan gelmişti. Onlara *Flaman* denmesinin sebebi budur. (Mérimee'nin notu)

86 Oldukça lezzetli bir içkinin yapımında kullanılan soğanlı bir kök. (Mérimee'nin notu). İspanyolca *horchata de chufas*, menşei Valencia olan şekerli ve sütümsü bir içecek. (ç.n.)

görünen birkaç kelime ettiler. Ardından ikisi de kısa sürede iyileşeceğimi, fakat Sevilla'yı en kısa zamanda terk etmem gerektiğini söylediler. Zira yakalanacak olursam erteleme imkânı olmaksızın kurşuna dizilecektim.

— Bak yavrucuğum, dedi bana Carmen, bir şeyler yapman gerek. Artık kral sana pirinç de mezigit de⁸⁷ vermeyeceğine göre hayatını nasıl kazanacağını düşünmen lazım. A *pastesas*⁸⁸ çalacak kadar zeki değilsin. Ama güçlü kuvvetli ve çeviksin. Yüreğin varsa kıyıya gidip eşkıya olursun. Seni astıracağıma söz vermemiş miydim? Bu, kurşuna dizilmekten iyidir. Kaldı ki eğer işini bilersen *miñ nlar*⁸⁹ kadar uzun süre prensler gibi yaşarsın ve hiçbir sahil muhafızı da yakana yapışmaz.

O şeytan kız kaderime çizdiği yeni yolu işte böyle cazip bir dille tasvir etti. Açıkçası artık ölüm cezasıyla karşı karşıya olduğuma göre önümdeki yegâne yol da buydu. Size doğruyu söyleyeyim mi beyefendi? Beni ikna etmesi çok da zor olmadı. Bu tehlikeli ve isyankâr hayat tarzı sayesinde onunla daha da sıkı bir bağ kurabilirmişim gibi geliyordu. Bundan sonra aşkından emin olacağımı sanıyordum. Sağlam bir atın sırtında, alaybozanları ellerinde, terkilerinde sevgilileriyle bütün Endülüs'ü arşınlayan kaçakçılardan sık sık söz edildiğini duymuştum. Şimdiden kendimi terkimde tatlı Çingene kızıyla dere tepe gezerken hayal ediyordum. Ona bundan bahsettiğimde kasıklarını tuta tuta gülüyor ve bana konaklama yerinde, bütün *romlar rom*leriyle üç çember üzerine bir örtü atılmasıyla oluşturulan küçük çadırlarına çekildiklerinde geçirilen bir gecenin dünyalara bedel olduğunu söylüyordu.

— Seni sonsuza kadar dağlarda tutabilirsem, diyordum ona, senden emin olabilirim. Orada seni paylaşmam gereken teğmenler olmaz.

87 İspanyol askerinin günlük tayını. (Mérimée'nin notu)

88 *Ustilar a pastesas*, ustaca çalmak, şiddet kullanmadan aşırnak. (Mérimée'nin notu)

89 Bir çeşit düzensiz birlik. (Mérimée'nin notu)

— Ay, demek kıskanıyorsun! diye cevap veriyordu o da. Yazık sana. Nasıl bu kadar ahmak olabiliyorsun? Senden hiç para istemediğime göre seni sevdiğimi anlamıyor musun?

Böyle konuştuğu zaman içimden onu boğmak geliyordu.

Uzun lafın kisası beyefendi, Carmen bana sivil kıyafetler buldu ve bu kıyafetlerle tanınmadan Sevilla'dan çıkabildim. Elimde Pastia'nın bir mektubuyla Jerez'e,⁹⁰ kaçakçıların toplanma yeri olan bir anason likörü satıcısının evine gittim. Beni o adamlarla tanıştırdılar. El Dancairo lakaplı şefleri beni çetesine aldı. Gaucín'e⁹¹ gittik ve benimle orada buluşmak üzere sözleşmiş olan Carmen'i buldum. Carmen seferler sırasında adamlarımız hesabına casusluk ediyordu ve bu işte ondan iyisi yoktu. Cebelitarık'tan dönmüştü ve bir gemi kaptanı ile bizim kıyıda teslim alacağımız birtakım İngiliz mallarının yüklenmesi konusunda anlaşmıştı bile. Malları beklemek üzere Estepona⁹² yakınlarına gittik, ardından bir kısmını dağa sakladık ve kalanını yüklenip Ronda'ya⁹³ gittik. Carmen oraya bizden önce gelmişti. Şehre ne zaman girmemiz gerektiğini bize haber veren de yine o oldu. Bu ilk sefer ve daha sonraki birkaç talihli geçti. Kaçakçılık yaşamını askerlik yaşamından daha çok sevmiştim. Carmen'e hediyeler veriyordum. Param ve bir sevgilim vardı. Hiç vicdan azabı çekmiyordum, zira Çingenelerin dediği gibi: Mutlu uyuz fazla kaşınmaz.⁹⁴ Her yerde iyi karşılanıyorduk; yoldaşlarım bana iyi davranıyor, hatta bana saygı gösteriyorlardı. Bunun nedeni benim adam öldürmüş olmamdı ve aralarında henüz böyle bir marifete imza atmamış olanlar vardı. Fakat yeni hayatımda beni en çok ilgilendiren şey Carmen'i daha sık görüyor olmamdı. O da bana her zamankinden daha fazla muhabbet gösteri-

90 Jerez de la Frontera, Sevilla'nın güneyinde bir şehir. (ç.n.)

91 Cebelitarık'ın kuzeyinde küçük bir şehir. (ç.n.)

92 Cebelitarık'ın kuzeyinde küçük bir liman. (ç.n.)

93 Estepona'nın kuzeyinde dağlık bir şehir. (ç.n.)

94 *Sarapia sat pesquital ne punzava.* (Mérimee'nin notu.)

yordu. Bununla birlikte, yoldaşların önünde benim sevgilim olduğunu kabul etmiyordu. Hatta bana yoldaşlara onunla ilgili hiçbir şey söylememem için bin farklı şekilde yemin ettirmişti. O yaratığın önünde o kadar güçsüzdüm ki, bütün kaprislerine boyun eğiyordum. Kaldı ki Carmen karşımda ilk kez namuslu kadınların temkinli tavırlarını sergiliyordu ve ben, onun daha önceki davranışlarından gerçek anlamda vazgeçtiğine inanacak kadar saftım.

Sekiz ila on adamdan oluşan çetemiz sadece karar anlarında bir araya geliyordu. Normalde ikişer ikişer, üçer üçer şehirlere ve köylere dağılmış oluyorduk. Hepimiz meslek sahibiymişiz gibi davranıyorduk. Biri kalaycı, öbürü at tüccarıydı. Bense tuhafiyeciydim. Fakat Sevilla’da başıma gelen kötü hadiseden ötürü kalabalık yerlerde kendimi göstermiyordum. Bir gün, daha doğrusu bir gece Vejer’in aşağısında buluşacaktık. El Dancairo ile ben diğerlerinden önce geldik. El Dancairo pek neşeli görünüyordu.

— Aramıza bir yoldaş daha katılacak, dedi bana. Carmen en iyi oyunlarından birini çevirdi ve Tarifa⁹⁵ *presidio*-sundaki⁹⁶ *romunun* kaçmasını sağladı.

Hemen hemen bütün arkadaşlarımla konuştuğu Çingene dilini anlamaya başlamıştım ve *rom* kelimesiyle irkildim.

— Nasıl yani? Kocasını mı? Carmen evli mi ki? diye sordum elebaşına.

— Evet, dedi. En az kendisi kadar kurnaz Tek Gözlü García’yla evli. Zavallı çocuk kürek mahkûmuydu. Carmen *presidio* cerrahına öyle çok dil döktü ki, sonunda *romunun* serbest bırakılmasını sağladı. Ah! O kız yok mu o kız, ağırlığınca altına değer. García’nın kaçmasını sağlamak için iki yıldır uğraşıyordu. Fakat binbaşı değiştirilene kadar hiçbir şey işe yaramamıştı. Görünüşe göre Carmen yenisiyle anlaşmanın bir yolunu hemencecik buluvermiş.

95 Cebelitarık Boğazı’nda yer alan bir şehir. (ç.n.)

96 İspanyolca “zindan”. (ç.n.)

Bu haberin beni ne kadar sevindirdiğini tahmin edersiniz. Kısa süre sonra Tek Gözlü García'yı gördüm. Çingene ırkının bağrından şimdiye kadar çıkmış en korkunç canavardı. Derisi kara, ruhu daha da kara olan bu adam hayatımda rastladığım en katıksız alçaktı. Carmen de onunla geldi. Onu benim önümde *romum* diye çağırırken bana nasıl göz süzdüğünü, García başını çevirdiğinde yüzünü nasıl buruşturduğunu görmeliydiniz. Çok öfkelenmişim, bütün gece onunla konuşmadım. Sabah denklerimizi yaptık ve yola koyulduk. Tam o sırada peşimizde bir düzine süvari olduğunu fark ettik. Herkesi asıp kesmekten dem vurup duran Endülüslü palavracılar hemen dağılıverdi. Herkes kendi canının derdine düştü. El Dancairo, García, El Remendado adında Écijalı⁹⁷ yakışıklı bir delikanlı ve Carmen soğukkanlılıklarını korudu. Geri kalanlar katırları bırakmış, kendilerini atların giremeyeceği yarıklara atmışlardı. Hayvanları yanımızda tutamazdık. Ganimetin en iyi parçalarını alelacele çözdük ve sırtımıza vurduk. Sonra da kayalıkların arasından en dik yamaçlardan aşağıya doğru kaçmayı denedik. Denklerimizi önden aşağıya atıyor, ardından topuklarımızın üzerinde kayarak elimizden geldiğince peşinden gidiyorduk. Bu sırada düşman bizi yaylım ateşine tutuyordu. Hayatımda ilk kez kurşunların etrafımda ısıklık çaldığını duyuyordum; fakat bu beni pek de etkilemiyordu. Bir kadının önünde ölüme meydan okumak marifet sayılmaz. Kaçmayı başardık. Beline kurşun isabet eden zavallı El Remendado hariç. Dengimi bir kenara atıp onu taşımaya koştum.

— Aptal! diye bağırdı García bana. Leşle ne işimiz olur? Bitir işini. Pamuklu çorapları kaybetme sakın.

— At onu! At onu! diye bağıırıyordu Carmen de.

Yorulduğum için El Remendado'yu bir an için bir kayalığın altına yatırmak zorunda kaldım. García yanımıza geldi ve alaybozanını El Remendado'nun kafasına boşalttı.

97 Sevilla'nın doğusunda bir şehir. (ç.n.)

— Onu şimdi tanısınlar da görelim, dedi El Remendado'nun on iki kurşunla paramparça olan suratına bakarak.

İşte Beyefendi, sürdüğüm o güzel hayat böyle bir şeydi. Akşam kendimizi yorgunluktan tükenmiş bir halde, yiyecek bir lokma bir şeyimiz olmadan ve katırları kaybettiğimiz için iflas etmiş vaziyette sık bir çalılığın içinde bulduk. O cehennemlik García ne yapsa beğenirsiniz? Cebinden bir deste iskambil çıkardı ve El Dancairo ile birlikte yaktıkları ateşin ışığında kâğıt oynamaya başladı. O sırada ben yere yatmış, yıldızları seyrederek El Remendado'yu düşünüyor ve kendi kendime keşke onun yerinde ben olsaydım diyordum. Carmen yanıma çömelmiş, ara ara bir şarkı mırıldanarak kastanyetlerini şaklatıyordu. Daha sonra kulağıma bir şeyler fısıldayacakmış gibi yanaşıp neredeyse rızam dışında beni iki üç kez öpüverdi.

— Sen bir şeytansın, dedim ona.

— Evet, diye cevap verdi.

Birkaç saat dinlendikten sonra Carmen Gaucín'e gitti ve ertesi sabah küçük bir keçi çobanı bize ekmek getirdi. Bütün gün orada kaldık, geceleyin Gaucín'e yaklaştık. Carmen'den haber bekliyorduk. Fakat hiçbir şey gelmedi. Gün ağardığında iyi giyimli, güneş şemsiyeli bir kadın ile onun hizmetçisi gibi görünen küçük bir kıza rehberlik eden bir katırcı gördük. García bize şöyle dedi:

— Bakın, Noel Baba bize iki katır ile iki kadın göndermiş. Gerçi ben dört katır göndermesini tercih ederdim ama önemi yok. Bu da işimi görür!

García alaybozanını alıp fundalıkların içine gizlenerek patıkaya indi. El Dancairo ile ben de biraz geriden onu takip ettik. Menzile girdiğimizde ortaya çıktık ve katırcıya durması için bağırdık. Kadın bizi gördüğünde korkmak yerine—ki sadece kılık kıyafetimiz bile bunun için yeter de artardı—kahkahalarla gülmeye başladı.

— Ah! *Lillipendiler*, beni *erani* sandınız!⁹⁸

Bu Carmen'di. Fakat o kadar ustaca kılık değiştirmişti ki, başka dil konuşsa onu tanıyamazdım. Carmen katırından yere atladı ve bir zaman alçak sesle El Dancairo ve García'yla konuştu. Sonra bana şöyle dedi:

— Hey kanarya! Sen asılmadan yine görüşeceğiz. Mısır işleri için Cebelitarık'a gidiyorum. Benden kısa sürede haber alırsınız.

Carmen bize birkaç günlüğüne sığınabileceğimiz bir yerden bahsetti ve vedalaştık. O kız bizim çetenin koruyucu meleğiydi. Kısa süre sonra Carmen'den bir miktar para, fakat bizim açımızdan paradan daha da önemli bir haber aldık. Habere göre filanca gün iki İngiliz lordu falanca yoldan geçerek Cebelitarık'tan Granada'ya gidecekti. Anlayana sivrisinek saz. Adamlarda çil çil guinealer⁹⁹ vardı. García onları öldürmek istiyordu, fakat El Dancairo ile ben buna karşı çıktık. Sadece paralarını ve saatlerini aldık. Bir de fena halde ihtiyacımız olan gömleklerini.

Beyefendi, bir insan hiç düşünmeden alçağın tekine dönüşebilir. Güzel bir kız aklınızı başınızdan alır, onun uğruna dövüşürsünüz, bir talihsizlik olur, dağa kaçmak zorunda kalırsınız, sonra bir de bakmışsınız farkına bile varmadan bir kaçakçıdan hırsıza dönüşmüşsünüz. Lordlarla olan hadiseden sonra Cebelitarık civarında kalmamızın hayırlı olmayacağına karar verdik ve Sierra de Ronda'nın derinliklerine daldık. Hani bana José-María'dan bahsetmiştiniz. İşte onunla orada tanıştım. Seferlerine sevgilisini de beraberinde götürüyordu. Güzel, akıllı uslu, mütevazı, görgülü bir kızdı bu. Ağzından tek bir kaba söz çıkmazdı. Hele o sadakati!.. Oysa José-María onu çok üzüyordu. Her kızın peşinden koşuyor, sevgilisine kötü davranıyordu, sonra da zaman zaman kıskançlık edeceği tutuyordu. Bir keresinde

98 Salaklar, beni hanımefendi sandınız. (Mérimee'nin notu)

99 Eski bir İngiliz altın parası. (ç.n.)

kızı bıçakla yaralamıştı. Eh haliyle kız onu daha da çok sevmeye başladı. Kadınlar böyledir, özellikle de Endülüslü kadınlar. O kız kolundaki yara iziyle gururlanıyor, onu sanki dünyanın en güzel şeyiymiş gibi gösteriyordu. Dahası José-María yoldaşların en kötüsüydü!.. Birlikte çıktığımız bir seferde her şeyi öyle bir ayarladı ki işin bütün derdi sıkıntısı bize, bütün kazancı ona kaldı. Fakat ben hikâyeme devam edeyim. Carmen'den haber almaz olmuştuk. El Dancairo dedi ki:

— İçimizden birinin Cebelitarık'a gidip ondan haber alması gerek. Bir iş ayarlamış olmalı. Ben giderdim ama Cebelitarık'ta beni herkes tanır.

Tek Göz de dedi ki:

— Beni de herkes tanır. Kerevitlere¹⁰⁰ öyle oyunlar oynamışlığım var ki! Üstelik tek gözlü olduğum için kimliğimi gizlemem de zor.

— O halde benim gitmem gerek, dedim ben de, Carmen'i yeniden göreceğ olma düşüncesiyle sevinçten havalara uçarak. Pekâlâ, ne yapmam lazım?

Diğerleri bana şöyle dedi:

— Oraya ya denizden ya da San Roque'tan¹⁰¹ geçerek git, hangisi işine gelirse. Cebelitarık'a geldiğinde, La Rollona adında çikolata satıcısı bir kadının nerede yaşadığını sor. Onu bulduğunda, orada neler olup bittiğini ondan öğrenirsin.

Üçümüzün hep birlikte Sierra de Gaucín'e gitmesine, orada benim iki yoldaşımdan ayrılarak Cebelitarık'a bir meyve satıcısı gibi gitmeme karar verildi. Ronda'da bizden bir adam bana bir pasaport temin etti; Gaucín'de bana bir eşek verdiler. Eşeğe portakal ve kavun yükleyip yola koyuldum. Cebelitarık'a geldiğimde La Rollona'yı herkesin tanıdığını

100 İspanya'da halkın üniformalarının renginden dolayı İngilizlere verdiği ad. (Mérimée'nin notu)

101 Cebelitarık'ın kuzeyinde bir kasaba. (ç.n.)

fark ettim. Fakat kadın ölmüştü ya da *finibus terraeya*¹⁰² göçmüştü. Bana göre kadının ortadan kayboluşu Carmen’le irtibat kurma imkânımızı kaybetmiş olmamızı açıklıyordu. Eşeğimi bir ahıra bıraktım ve portakallarımı alıp bunları satacakmış gibi şehir içinde dolanmaya başladım. Asıl amacım tanıdık bir simaya rastlayıp rastlamayacağımı görmektir. Her milletten ayaktakımı o şehre doluşmuştur, orası gerçek bir Babil Kulesidir. Zira sokaklarda on farklı dil konuşulduğunu duymadan on adım bile atamazsınız. Bir sürü Mısırlı’ya rastlıyor, fakat onlara güvenmeye cesaret edemiyordum. Ben onları, onlar da beni yokluyordu. Hepimizin serseri olduğunu anlıyorduk fakat önemli olan aynı çeteden olup olmadığımızı anlamaktı. Hiçbir yere varmayan gezinmelerle geçen iki günün sonunda La Rollona veya Carmen’le ilgili hiçbir şey öğrenememiştim ve biraz alışveriş yapıp yoldaşlarımın yanına dönmeyi düşünüyordum ki, gün batımında bir sokakta dolaşırken pencerelerden birinden bana ‘Portakalci!’ diye seslenen bir kadın sesi duydum. Başımı kaldırdım ve bir balkonda Carmen’i kırmızı üniformalı, altın apoletli, kıvrık saçlı, her halinden zengin bir lord olduğu anlaşılan bir subayla yan yana gördüm. Carmen’e gelince, onun kıyafeti de çok gösterişliydi: omuzlarında bir şal, altın bir tarak, her şeyi ipekten. Küçük şeytan, hiç değişmemişti! Hâlâ kasıklarını tuta tuta gülüyordu. İngiliz bozuk bir İspanyolcayla yukarıya çıkmamı, hanımefendinin portakal istediğini haykırdı. Carmen de bana Bask dilinde şöyle dedi:

— Yukarı çık ve hiçbir şeye şaşırma.

Nitekim onun yapacağı hiçbir şey beni şaşırtmamalıydı. Onu bulduğuma sevindim mi, yoksa üzüldüm mü bilmiyorum. Kapıda uzun boylu, pudralı bir İngiliz uşağı vardı. Uşak beni muhteşem bir salona götürdü. Carmen bana hemen Bask dilinde şöyle dedi:

102 Kürek cezasına mahkûm olmak veya cehennemin dibine gitmek. (Mérimee’nin notu). *Finibusterrae*, Latince “dünyanın diğer ucu”. (ç.n.)

— Tek kelime İspanyolca bilmiyorsun ve beni tanıımıyorsun.

Ardından İngiliz'e dönerek:

— Ben size demedim mi, onun Bask olduğunu hemen anlayıverdim. Ne kadar tuhaf bir dil olduğunu siz de duycaksınız. Ne kadar da aptal bir hali var, değil mi? Kilerde basılmış kedi gibi.

— Peki ya sen, dedim ona kendi dilimde, sen de arsız bir aşüfte gibisin. Sevgilinin önünde yüzünü paramparça etmek isterdim.

— Sevgilim mi? dedi Carmen. Bak sen, bunu tek başına tahmin edebildin demek? Ve bu salağı kıskanıyorsun öyle mi? Candilejo Sokağı'nda geçirdiğimiz akşamlarda olduğundan daha da bönmüşsün meğer. Seni ahmak, şu an Mısır işleriyle, hem de olabilecek en parlak şekilde meşgul olduğumu görmüyor musun? Bu ev benim, kerevitin guinealeri de benim olacak. Onu parmağımda oynatıyorum ve bir daha asla geri dönemeyeceği bir yere götürmem de yakındır.

— Ben de diyorum ki, dedim ona, eğer Mısır işlerini bu şekilde yapmaya devam edersen, seni bir daha hiç iş yapamayacak hale getiririm.

— Ah! Hadi oradan! Sen benim *romum* musun ki bana emir veriyorsun? Tek Göz bundan memnun, sana ne oluyor ki? Benim yegâne *minchorrom*¹⁰³ olmakla övünmek neyine yetmiyor?

— Ne diyor o? diye sordu İngiliz.

— Susadığını, bir kadehe hayır demeyeceğini söylüyor, diye cevap verdi Carmen.

Ve yaptığı tercümeyle kahkahalarla gülererek kendini bir kanepeye attı.

Beyefendi, o kız gülmeye başladığında mantıklı konuşma imkânı kalmaz. Herkes onunla birlikte gülmeye başlar.

103 Sevgilim, daha doğrusu geçici hevesim. (Mérimée'nin notu)

Uzun boylu İngiliz de aptal aptal gülmeye başladı ve bana bir içki getirmelerini emretti.

Ben içkimi içerken:

— Parmağındaki yüzüğü görüyor musun? dedi Carmen. Eğer istersen onu sana veririm.

Bense şöyle cevap verdim:

— Asıl ben senin lordu dağa kaldırmak için kendi parmaklarımdan birini veririm. İkimizin elinde de birer *maquila*.

— *Maquila* mı? O ne demek? diye sordu İngiliz.

— *Maquila*, dedi Carmen gülmeye devam ederek, portakal demek. Portakal için ne kadar da tuhaf bir kelime öyle değil mi? Size portakal yedirmek istediğini söylüyor.

— Öyle mi? dedi İngiliz. Neden olmasın? Yarın da *maquila* getir öyleyse.

Biz konuşurken uşak içeri girdi ve akşam yemeğinin hazır olduğunu söyledi. Bunun üzerine İngiliz ayağa kalktı, bana bir piastra¹⁰⁴ verdi ve Carmen'e kolunu uzattı. Sanki o kendi başına yürüyemezmiş gibi. Hâlâ gülmekte olan Carmen bana şöyle dedi:

— Yavrucuğum, seni yemeğe davet edemem. Yarın geçit törenini haber veren davulları duyar duymaz portakallarını alıp buraya gel. Candilejo Sokağı'ndan çok daha iyi döşenmiş bir odayla karşılaşacaksın ve ben hâlâ senin Carmencitan mıyım değil miyim göreceksin. Sonra da Mısır işlerini konuşuruz.

Hiç karşılık vermedim. Sokağa çıktığımda İngiliz'in bana hâlâ:

— Yarın *maquila* getirmeyi unutmayın! diye bağırdığını ve üstüne Carmen'in attığı kahkahaları duyuyordum.

Ne yapacağımı bilemez bir halde dışarı çıktım. Gece hiç uyumadım. Sabah o hain kadına o kadar öfkeliydim ki, onu bir daha görmeden Cebelitarık'a dönmeye karar vermiştim. Fakat davulların daha ilk vuruşunu duyar duymaz bütün ce-

104 Eski bir İspanyol gümüş parası. (ç.n.)

saretimi yitirdim, portakal sepetimi kaptığım gibi Carmen'in evine koştum. Jaluzisi¹⁰⁵ aralıktı, onun yolumu gözleyen o kapkara iri gözlerini gördüm. Pudralı uşak beni hemen içeri aldı. Carmen adama bir iş verip uzaklaştırdı ve baş başa kalır kalmaz o timsah kahkahalarından birini koparıp boynuma atladı. Onu hiç bu kadar güzel görmemiştim. Kraliçe gibi süslenmiş, kokular sürmüştü... İpek döşemeli mobilyalar, işlemeli perdeler... Ah!.. Ve hırsız kılıklı ben.

— *Minchorro!* diyordu Carmen. İçimden buradaki her şeyi kırıp dökmek, evi ateşe vermek ve *sierraya* kaçmak geliyor.

Ve o sevgi gösterileri!.. Sonra o gülüşleri!.. Bir yandan dans ediyor, bir yandan fırfırlarını yırtıyordu. Hiçbir maymun onun kadar hoplayıp zıplamamış, yüzünü şekilden şekle sokmamış, şaklabanlık etmemiştir. Yeniden ciddileştiği zaman:

— Dinle, dedi bana, bu iş Mısır'la ilgili. Onun beni Ronda'ya götürmesini istiyorum. Orada rahibe bir kız kardeşim var da (Burada yine kahkahalara boğuldu). Bir yerden geçeceğiz, neresi olduğunu sana haber vereceğim. Adamın üstüne çullanacaksınız ve soyup soğana çevireceksiniz! En iyisi adamı gebertmek. Gerçi, diye ekledi bazı anlarda takındığı şeytani bir gülümsemeyle –görenin asla taklit etmek istemeyeceği o gülümsemesiyle,– asıl ne yapmalı, biliyor musun? İlk Tek Göz çıksın ortaya. Siz biraz geride durun. Kerevit cesur ve becerikli bir adam. Tabancaları da iyi... Anlarsın ya?..

Tüylerimi diken diken eden yeni bir kahkahayla susuverdi.

— Hayır, dedim ona. García'dan nefret ediyorum ama o benim yoldaşım. Belki bir gün seni ondan kurtarırım. Ama onunla benim memleketimin usulünce hesaplaşacağız. Ben

105 Mérimée burada kelime oyunu yapıyor: Fransızca *jalousie* sözcüğünün ilk anlamı "kıskançlık"tır. (ç.n.)

tesadüfen Mısırlı¹⁰⁶ oldum. Bazı şeylerde, atasözünün dediği gibi, daima sözünün eri bir Navarralı olarak kalacağım.¹⁰⁷

Carmen ise şöyle cevap verdi:

— Sen aptalsın, bönsün, gerçek bir *payllosun*. Uzağa tükürdü diye kendini bir şey sanan o cücesin sen.¹⁰⁸ Sen beni sevmiyorsun. Defol git.

Carmen bana ne zaman ‘defol’ dediyse gidemedim. Şehri terk edip yoldaşlarımın yanına döneceğime ve İngiliz’i bekleyeceğime söz verdim. O da bana Ronda’ya gitmek üzere Cebelitarık’tan ayrılana dek hasta numarası yapacağına söz verdi. Cebelitarık’ta iki gün daha kaldım. Carmen kılık değiştirerek kaldığım hana gelip beni görme cesareti gösterdi. Şehirden ayrıldım. Benim de kendime göre bir planım vardı. İngiliz ile Carmen’in geçeceği yeri ve saati öğrenip buluşma noktamıza döndüm. Beni bekleyen El Dancairo ile García’yı buldum. Geceyi bir ormanda, kozalaklarla yaktığımız ateşin saçtığı muhteşem alevlerin yanı başında geçirdik. García’ya iskambil oynamayı teklif ettim, kabul etti. İkinci elde ona hile yaptığını söyledim, gülmeye başladı. Kâğıtları yüzüne fırlattım. Alaybozanına davrandı, fakat ben ayağımı üstüne koyup ona şöyle dedim: ‘Bana Málaga köylüleri kadar iyi bıçak kullandığını söylediler. Benimle kendini sınamak ister misin?’ El Dancairo bizi ayırmak istedi. García’ya iki üç yumruk atmıştım. Öfke onu cesaretlendirdi ve bıçağını çekti. Ben de kendiminkini. İkimiz de El Dancairo’ya bizi rahat bırakmasını ve sonuna kadar çarpışmamıza izin vermesini söyledik. El Dancairo bizi durduramayacağını görüp kenara çekildi. García çoktan bir farenin üzerine atılmaya hazırlanan kedi gibi öne eğilmişti bile. Şapkasını benden gelecek darbeleri savuşturmak için sol elinde, bıçağını ise iyice önünde tutuyordu. Bu

106 “Çingene” anlamında. (ç.n.)

107 *Navarro fino*. (Mérimee’nin notu)

108 *Or esorjié de or narsichislé, sin chismar lachinguel* - Çingene atasözü: Cücenin yiğitliği uzağa tükürmektir. (Mérimee’nin notu)

onların Endülüs savunmasıydı. Bense Navarra savunmasına geçtim: Rakibimin önünde dimdik, sol kolum havada, sol bacağım önde, bıçağım sağ kalçama yapışık. Kendimi bir devden de daha güçlü hissediyordum. García ok gibi üstüme atıldı. Ben sol ayağımın üstünde döndüm, böylece García boşluğa düştü. Fakat ben onun gırtlığını deştim. Bıçak o kadar derine saplandı ki, elim çenesine dayandı. Bıçağı öyle bir şiddetle döndürdüm ki kırılıverdi. İşi bitmişti. Yaradan fışkıran kol gibi kalın kan oluğu bıçağı dışarı fırlattı. García kazık gibi kaskatı yüzükoyun yere yıkıldı.

— Sen ne yaptın? dedi bana El Dancairo.

— Dinle, dedim ona. Birlikte yaşayamazdık. Ben Carmen’i seviyorum ve tek olmak istiyorum. Zaten García alçağın tekiydi. Zavallı El Remendado’ya yaptığını unutmadım. Artık iki kişi kaldık, ama bizler iyi insanlarız. Şimdi söyle bakalım, beni yaşamda ve ölümdede dost olarak kabul ediyor musun?

El Dancairo bana elini uzattı. Elli yaşında bir adamdı.

— Aşk hikâyelerinin canı cehennem! diye haykırdı. On-
dan Carmen’i isteseydin, sana bir piastraya satardı. Şimdi iki kişi kaldık. Yarın nasıl yapacağız?

— Bırak ben tek başıma halledeyim, diye cevap verdim ona. Artık bütün dünya bana vız gelir.

García’yı gömdük ve kampımızı iki yüz adım öteye taşıdık. Ertesi gün Carmen ve İngiliz’i iki katırcı ve bir uşakla geçti. El Dancairo’ya şöyle dedim:

— Ben İngiliz’i hallederim. Sen ötekileri korkut, silahlı değiller.

İngiliz cesur bir adamdı. Carmen kolunu itmemiş olsaydı beni öldürürdü. Kısacası, o gün Carmen’in kalbini yeniden fethettim ve ilk işim ona dul kaldığını söylemek oldu. Carmen olayın nasıl gerçekleştiğini öğrendikten sonra:

— Sen daima bir *lillipendi* olarak kalacaksın! dedi. García seni öldürürdü. Senin şu Navarra savunman saçma-

lıktan başka bir şey değil. O, senden çok daha beceriklilerini tahtalıköye yollamıştı. Onun zamanı gelmiş, hepsi bu. Seninki de gelecek.

— Eğer bana gerçek bir *romi* olmazsan seninki de gelir, diye karşılık verdim ona.

— Aman ne güzel! dedi. Kahve falında birlikte öleceğimizi kaç kere gördüm zaten. Neyse ne! Her iş olacağına varır!

Bunları söyleyip kastanyetlerini şaklattı. Ne zaman rahatsız edici bir düşünceyi zihninden kovmak istese böyle yapardı.

İnsan kendinden bahsederken zamanı unutuyor. Bütün bu ayrıntılar sizi sıkıyordur şüphesiz ama az kaldı. Sürdürdüğümüz bu hayat oldukça uzun sürdü. El Dancairo ile ben öncekilerden çok daha güvenilir birkaç yoldaş toplamıştık ve kaçakçılık yapıyorduk. Kimi zaman, itiraf etmek gerek, yolcu da soyuyorduk. Fakat bunu son çare olarak, başka türlü işin içinden çıkamadığımız zaman yapıyorduk. Kaldı ki yolculara kötü muamele etmiyor, paralarını almakla yetiniyorduk. Birkaç ay Carmen'den şikâyetim olmadı. Yapabileceğimiz birtakım vurgunları haber vererek işlerimizde bize yardımcı olmaya devam ediyordu. Ya Málaga'da, ya Córdoba'da ya da Granada'da oluyordu. Fakat benim tek bir sözümle her şeyi bırakıp ücra bir *ventada*, hatta konaklama yerimizde benimle buluşmaya geliyordu. Yalnız bir kez –Málaga'dayken– beni biraz endişelendirdi. Karun gibi zengin bir tüccarı gözüne kestirdiğini haber aldım. Onunla herhalde Cebelitarık'taki rezilliği yenileme niyetindeydi. El Dancairo'nun bana engel olmak için döktüğü onca dile rağmen gün ortasında Málaga'ya girdim, Carmen'i bulup derhal geri getirdim. Aramızda çok sert bir tartışma yaşandı.

— Bilir misin, dedi Carmen, *romum* olduğundan beri seni *minchorrom*ken sevdiğimden daha az seviyorum? Rahatsız edilmek, özellikle de emir almak istemiyorum. Tek istediğim

özgür olmak ve canımın istediğini yapmak. Sabrımı zorlamaya kalkma sakın. Eğer canımı sıkarsan, senin Tek Göz'e yaptığını sana yapacak sağlam bir delikanlı buluveririm.

El Dancairo bizi barıştırdı. Fakat birbirimize yüreğe oturan şeyler söylemiştik ve artık eskisi gibi değildik. Bundan kısa süre sonra başımıza bir felâket geldi. Askerler bize baskın yaptı. El Dancairo ile yoldaşlarımdan ikisi öldürüldü; diğer ikisi yakalandı. Ben ağır yaralandım. Atım olmasaydı askerlerin eline düşerdim. Yorgunluktan bitmiş bir halde, vücudumda bir kurşunla, elimde kalan son yoldaşla birlikte gidip bir ormana saklandım. Attan inerken bayıldım ve kurşun yemiş yaban tavşanı gibi fundalıkların içinde geberip gideceğimi sandım. Yoldaşım beni önceden bildiğimiz bir mağaraya taşıdı, ardından Carmen'i bulmaya gitti. Carmen o sırada Granada'daydı. Hemen koşup geldi. On beş gün boyunca yanımdan bir an bile ayrılmadı, gözünü bile kırpmadı. Şimdiye kadar hiçbir kadının sevdiği adama göstermediği büyük bir ustalık ve ihtimamla baktı bana. Ayağa kalkacak duruma gelir gelmez Carmen beni büyük bir gizlilikle Granada'ya götürdü. Çingene kadınların her yerde güvenli sığınakları vardır. Ben de altı haftadan uzun bir süre her yerde beni arayan *corregidor*un evinden iki kapı ötede bir evde kaldım. Kepengin arkasından dışarıya bakarken kaç kez geçtiğini görmüşümdür. Nihayet iyileştim. Fakat hasta yatağımda uzun uzun düşünmüştüm ve hayat tarzımı değiştirmeyi planlamıştım. Carmen'e İspanya'yı terk etmekten, Yeni Dünya'ya gidip namuslu bir şekilde yaşamının yollarını aramaktan bahsettim. Benimle alay etti.

— Biz lahana ekmek için yaratılmamışız, dedi bana. Bizim kaderimiz *payllolar*ın sırtından geçinmek. Bak dinle, Cebelitarıklı Nathan Ben-Joseph'le bir iş ayarladım. Elinde sınırı geçmek için sadece seni bekleyen pamuklular var. Senin hayatta olduğunu biliyor ve sana güveniyor. Verdiğin sözü tutmazsan Cebelitarık'taki bağlantılarımız ne der sonra?

Ona uyudum ve aşağılık ticarettime geri döndüm.

Ben Granada’da saklanırken boğa güreşleri yapılmış, Carmen de bunlara gitmişti. Geri geldiğinde Lucas adında son derece becerikli bir *picador*dan bahsedip durmuştu. Atının adını, işlemeli ceketinin kaç mal olduğunu biliyordu. Fazla önemsemedim. Juanito, yanımda kalan yegâne yoldaşım, birkaç gün sonra bana Carmen’i Zacatín’deki¹⁰⁹ bir dükkânda Lucas ile birlikte gördüğünü söyledi. Bu beni telaşlandırdı. Carmen’e *picador*la nasıl ve niçin tanıştığını sordum.

— Birlikte iş çevirebileceğimiz bir çocuk, dedi bana. Gü-rültü çıkaran nehirde ya su vardır ya da çakıl taşı.¹¹⁰ Güreş-lerden bin iki yüz real¹¹¹ kazanmış. Şimdi yapılacak iki şey var: Ya bu parayı ele geçiririz, ya da kendisi iyi bir süvari ve yiğit bir delikanlı olduğu için onu çetemize alabiliriz. O öldü, bu öldü, onların yerine birilerini alman gerek. Onu al.

— Onu da parasını da istemiyorum, diye cevap verdim. Sana da onunla konuşmayı yasaklıyorum.

— Ayağını denk al, dedi Carmen. Bana bir şey yasak edildi mi o şeyi derhal yaparım.

Neyse ki *picador* Málaga’ya gitti. Ben de Yahudi’nin pamuklularını sınırdan geçirme işine giriştim. Bu sefer sırasın-da yapacak çok işim çıktı, Carmen’in de öyle. Lucas’ı unuttum. Belki Carmen de unuttu. En azından o sırada. İşte aşağı yukarı o sıralarda beyefendi, sizinle önce Montilla yakınla-rında, sonra Córdoba’da karşılaştık. Son rastlaşmamızdan bahsetmeyeceğim. Siz belki benden daha fazlasını biliyorusunuzdur. Carmen saatinizi çaldı. Paranızı da almak istiyordu. Özellikle de parmağınızda gördüğüm şu yüzüğü. Dediğine göre bu sihirli bir yüzükmüş, ona sahip olması şartmış. Şid-detli bir kavgaya tutuştuk ve ona vurdum. Yüzü sarardı ve ağladı. Onun ilk kez ağladığını görüyordum ve bu beni müt-

109 Granada’nın merkezinde bir sokak. (ç.n.)

110 *Len sos sonsi abela; pani o reblendani terela* (Çingene atasözü). (Mérimee’nin notu)

111 Eski bir İspanyol para birimi. (ç.n.)

hiş etkiledi. Ondan af diledim, ama o bütün gün benimle konuşmadı. Montilla'ya dönmek üzere yola çıkmadan önce de beni öpmeydi. Çok üzgündüm. Fakat o, üç gün sonra güle oynaya, ispinoz gibi cıvı cıvı bir halde gelip beni buldu. Her şey unutulmuştu, sanki üç günlük âşıklar gibiydik. Tam ayrılacakken bana şöyle dedi:

— C rdoba'da bir şenlik var. Gidip göreceğim. Oradan kimlerin parayla ayrıldığını öğrenip sana söyleyeceğim.

Gitmesine izin verdim. Yalnız kaldığımda o şenliği ve Carmen'in tavrındaki değişikliği düşündüm. İlk adımı o attığına göre, dedim kendi kendime, çoktan intikamını almış olsa gerek. Bir köylü C rdoba'da boğa güreşleri olduğunu söyledi. Kan beynime sıçradı ve öfkeden çılgına dönmüş bir halde yola çıkıp güreşlerin yapıldığı yere gittim. Bana Lucas'ı gösterdiler. Bariyerin¹¹² hemen yanında bir sırada oturan Carmen'i tanıdım. Şüphelerimin doğruluğundan emin olmam için onu bir dakika görmem yetti. Tam tahmin ettiğim gibi Lucas daha ilk boğa getirildiğinde çapkını oynamaya başladı. Boğanın kokardını¹¹³ koparıp Carmen'e götürdü. Carmen de bunu hemen başına taktı. Boğa benim yerime intikamımı aldı. Lucas atıyla birlikte yere devrildi, at göğsünü ezdi; boğa da her ikisinin üstüne yıkıldı. Carmen'e baktım, çoktan gitmişti bile. Benim bulunduğum yerden çıkmamsa imkânsızdı. Güreşler bitene kadar beklemek zorunda kaldım. Çıkınca sizin de bildiğiniz o eve gittim. Bütün akşamı ve gecenin bir kısmını hiç sesimi çıkarmadan bekleyerek geçirdim. Sabahın ikisine doğru Carmen geri geldi ve beni gördüğüne bir parça şaşırdı.

— Benimle gel, dedim ona.

112 İspanyolca *barrera*, arenada torerodan sadece birkaç metre uzaklıkta ilk sırada yer alan en gözde yerler. (ç.n.)

113 *La divisa*, boğaların hangi meralardan geldiğini gösteren farklı renklerdeki fiyonklar. Bu fiyonk bir kanca yardımıyla boğanın derisine tutturulur. Fiyongu hayvan henüz canlıyken derisinden koparıp bir kadına hediye etmek iltifatların en büyüğüdür. (Mérimée'nin notu)

— Pekâlâ! dedi. Hadi gidelim!

Gidip atımı aldım, Carmen'i terkime bindirdim ve gecenin geri kalanı boyunca birbirimize tek bir kelime dahi etmeden yol aldık. Gün ağardığında küçük bir keşiş kulübesinin yakınındaki ücra bir *ventada* durduk. Orada Carmen'e şöyle dedim:

— Dinle, ben her şeyi unuttum. Sana hiçbir şey demeyeceğim. Ama bana bir konuda yemin edeceksin. Benimle Amerika'ya gelecek ve orada uslu duracaksın.

— Hayır, dedi küskün bir sesle. Amerika'ya gitmek istemiyorum. Ben burada iyiyim.

— Lucas'a yakınsın da ondan. Ama iyi düşün: İyileşse bile çok yaşamayacaktır. Hem ona kızmamın ne anlamı var ki? Âşıklarını öldürmekten usandım. Bu sefer seni öldüreceğim.

Vahşi bakışlarını bana dikti ve şöyle dedi:

— Beni öldüreceğini başından beri biliyordum. Seni ilk gördüğüm gün evimin kapısında bir rahibe rastlamıştım. Ya bu gece, C rdoba'dan çıkarken hiçbir şey görmedin mi? Bir yaban tavşanı atının ayaklarının arasından geçti. Kaderde böyle yazılmış.

— Carmencita, dedim ona, beni artık sevmiyor musun?

Cevap vermedi. Bir hasırın üstüne bağdaş kurup oturmuş, parmağıyla yere çizgiler çiziyordu.

— Yaşantımızı değiştirelim Carmen, dedim ona yalvaran bir sesle. Asla ayrılmayacağımız bir yere gidip orada yaşayalım. Buradan çok da uzakta olmayan bir yerde, bir meşe ağacının altında gömülü duran yüz yirmi *onzamız*¹¹⁴ olduğunu biliyorsun... Hem daha Yahudi Ben-Joseph'ten de alacağımız var.

Gülümsemeye başladı ve bana şöyle dedi:

— Önce ben, sonra sen. Bunun böyle olacağını biliyorum.

114 Eski bir İspanyol altın parası. (ç.n.)

— İyi düşün, dedim ona. Sabrımın da cesaretimin de sonuna geldim. Kararını ver. Yoksa ben kendi kararımı vereceğim.

Yanından ayrıldım ve keşiş kulübesinin bulunduğu tarafta gezinmeye başladım. Dua etmekte olan keşişe rastladım. Duasını bitirene kadar bekledim. Ben de dua etmek istedim, ama yapamadım. Keşiş ayağa kalktığı anda yanına gittim.

— Peder, dedim ona, büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan biri için dua eder misiniz?

— Ben bütün mazlumlar için dua ederim, dedi.

— Belki de Yaratıcısının huzuruna çıkmak üzere olan bir can için dua okutabilir misiniz?

— Evet, diye cevap verdi bana dik dik bakarak.

Halimde bir gariplik olduğundan keşiş beni konuşturmak istedi:

— Sanki sizi daha önce görmüş gibiyim, dedi.

Sırasının üzerine bir piastra koydum.

— Duayı ne zaman okutacaksınız? diye sordum.

— Yarım saat sonra. Az ötedeki hancının oğlu birazdan gelip yapar. Ama asıl siz söyleyin, delikanlı, vicdanınızı rahatsız eden bir şey mi var? Bir Hristiyan'ın öğütlerine kulak verir miydiniz?

Ağlamak üzere olduğumu hissettim. Keşişe geri geleceğimi söyleyip oradan kaçtım. Çan sesini duyana kadar gidip otlara uzandım. Çan çalınca kiliseye yaklaştım, fakat dışarıda durdum. Dua sona erdiğinde *ventaya* döndüm. Carmen'in kaçmış olmasını umuyordum. Atımı alıp kaçabilirdi... Fakat onu *ventada* buldum. İnsanların benden korktuğunu söylemelerini istemiyordu. Carmen ben yokken elbisesinin kıvrımlarını söküp içindeki kurşunu çıkarmıştı.¹¹⁵ Şimdi ise bir masanın önünde durmuş, erittiği kurşunu dök-
tüğü içi su dolu toprak bir kaba bakıyordu. Yaptığı büyüye

115 Eskiden pililerin güzel düşmesi için elbise kıvrımlarının içine kurşundan düğmeler dikilirdi. (ç.n.)

kendini o kadar kaptırmıştı ki, geldiğimi önce fark etmedi bile. Kâh bir kurşun parçasını eline alıp kederli bir ifadeyle dört bir yana döndürüyor, kâh Don Pedro'nun *Bari Crallisa*, yani Çingenelerin Yüce Kraliçesi denen metresi María Padilla'yı¹¹⁶ yardıma çağıran o büyücü şarkılarından birini söylüyordu.

— Carmen, dedim ona, benimle gelecek misin?

Ayağa kalktı, çanağını bir kenara attı ve gitmeye hazır-
mış gibi *mantillasını* başına örttü. Atımı getirdiler. Carmen
terkiye bindi ve oradan uzaklaştık.

— Carmenim, dedim ona bir süre yol aldıktan sonra, de-
mek benimle geliyorsun?

— Seninle ölüme geliyorum, evet. Ama seninle yaşama-
yacağım.

Issız bir geçide gelmiştik. Atımı durdurdum.

— Burası mı? dedi Carmen.

Ve bir sıçrayışta yere atladı. *Mantillasını* çıkarıp yere attı
ve bir elini beline koyup gözlerini bana dikerek hareketsiz
kaldı.

— Beni öldürmek istiyorsun, bunu açıkça görüyorum,
dedi. Kaderde böyle yazılmış, ama bana boyun eğdireme-
yeceksin.

— Sana yalvarıyorum, dedim ona, biraz makul ol. Beni
dinle! Geçmiş geçmişte kaldı. Oysa sen de biliyorsun, beni
mahveden sensin. Ben senin için hırsız ve katil oldum. Car-
men! Carmenim! Bırak seni kurtarayım ve kendimi de se-
ninle birlikte kurtarayım.

— José, diye cevap verdi Carmen, benden imkânsız istiyorsun. Ben seni artık sevmiyorum, sense beni hâlâ seviyorsun. Bu yüzden beni öldürmek istiyorsun. Sana pekâlâ ya-

116 María Padilla Kral Don Pedro'ya büyü yapmakla suçlanmıştır. Efsaneye göre María Padilla Kraliçe Blanche de Bourbon'a altın bir kemer hediye etmiş, bu kemer kralın büyü yapılmış gözlerine canlı bir yılan gibi görünmüştür. Kralın mutsuz prensese karşı daima sergilediği tiksinti bundan kaynaklanmıştır. (Mérimée'nin notu)

lanlar söyleyebilirim. Ama bu zahmete girmek istemiyorum. Aramızda her şey bitti. *Romum* olarak *romini* öldürmeye hakkın var. Ama Carmen daima özgür olacak. O *Calli*¹¹⁷ doğdu, *Calli* ölecek.

— Demek Lucas'ı seviyorsun? diye sordum ona.

— Evet, onu sevdim. Tıpkı seni sevdiğim gibi, bir an için, belki seni sevdiğimden daha az. Şimdi ise hiçbir şeyi sevmiyorum ve bir zamanlar seni sevdiğim için kendimden nefret ediyorum.

Ayaklarına kapandım, ellerine sarılıp onları gözyaşlarımla yıkadım. Ona birlikte geçirdiğimiz bütün o mesut anları hatırlattım. Onu memnun etmek için eşkıyalığa devam etmeyi önerdim. Her şeyi beyefendi, her şeyi, beni yine sevsin diye ona her şeyi sundum!

O ise bana şöyle dedi:

— Seni yine sevmek? Bu imkânsız. Seninle yaşamak? Bunu istemiyorum.

Öfkeden deliye dönmüştüm. Bıçağımı çektim. Onun korkmasını, benden merhamet dilenmesini isterdim. Ama o kadın bir iblisti.

— Sana son kez soruyorum, diye haykırdım, benimle kalacak mısın?

— Hayır! Hayır! Hayır! dedi ayağını yere vurarak.

Ve benim hediye ettiğim yüzüğü parmağından çıkarıp fundalıkların arasına attı.

Onu iki kez bıçakladım. Benimki kırıldığı için Tek Göz'den almış olduğum bıçaktı bu. Carmen ikinci darbeye hiç bağırmadan yere düştü. Hiç kıpırdamadan bana diktiği o kapkara iri gözlerini hâlâ görür gibiyim. Ardından gözleri bulandı ve kapandı. Cesedinin önünde yıkılmış bir halde tam bir saat durdum. Sonra Carmen'in bana sık sık bir ormana gömülmek istediğini söylediğini hatırladım. Bıçağımla bir çukur kazdım ve onu oraya yerleştirdim. Uzun süre

117 "Çingene", bkz. s. 38, 78. dipnot (ç.n.)

yüzüğünü aradım ve en sonunda buldum. Yüzüğü küçük bir haçla birlikte çukurun içine, Carmen'in yanına koydum. Belki hata ettim. Daha sonra atıma binip Córdoba'ya kadar dörtlüye gittim ve karşıma çıkan ilk karakola teslim oldum. Carmen'i öldürdüğümü söyledim; fakat cesedinin nerede olduğunu söylemek istemedim. Keşif aziz bir insandı, onun için dua etmiş, ruhu için dua okutmuştu. Zavallı çocuk! Hata onu böyle yetiştiren *Calolarda*."

IV¹¹⁸

İspanya bütün Avrupa'ya *Bohémiens, Gitanos, Gypsies, Zigeuner*, vs¹¹⁹ adı altında yayılmış olan göçebelerin bugün hâlâ en kalabalık olduğu ülkelerden biridir. Pek çoğu güney ve doğu vilayetlerinde, Endülüs'te, Extremadura'da,¹²⁰ Murcia Krallığı'nda¹²¹ oturmakta, daha doğrusu göçebe bir hayat sürmektedir. Katalonya'da da çok sayıda Çingene vardır. Bunlar sık sık Fransa'ya geçerler. Güney illerimizdeki bütün panayırlarda Çingenelere rastlanır. Genel olarak erkekler at tüccarı, baytar ve katır kırkıcıdır; bunların yanı sıra sahan ve bakır araç gereç onarımı yaparlar. Kaçakçılıktan ve diğer yasa dışı uğraşlardan bahsetmeye gerek bile yok. Kadınlar ise fal bakar, dilenir ve bazıları masum, diğerleri pek de öyle olmayan her türden ilaç satar.

Çingenelerin fiziksel özelliklerini ayırt etmek betimlemekten daha kolaydır. Bir tanesini gördünüz mü artık binlerce kişi arasından bu ırka mensup bir bireyi fark etmeniz mümkündür. Fizyonomi ve ifade, işte onları aynı ülkede oturan halklar-

118 Bu bölümde günümüzde hakaret olarak algılanabilecek ifadelere rastlanabilir. *Carmen*'in 1845'te yayımlandığı ve XIX. yüzyıl ile XXI. yüzyılın aynı hassasiyetlere sahip olmadığı unutulmamalıdır. (ç.n.)

119 Sırasıyla Fransızca, İspanyolca, İngilizce ve Almancada "Çingeneler" anlamına gelen kelimeler. (ç.n.)

120 İspanya'nın batısında Portekiz'le sınırdaş bir bölge. (ç.n.)

121 Türkçe *Mürsiye*. İspanya'nın güneyinde XI.-XIII. yüzyıllar arasında var olmuş bir Arap krallığı. (ç.n.)

dan ayıran şey budur. Tenleri çok esmer, içlerinde yaşadıkları nüfusunkinden daima daha koyudur. Kendilerini tanımlamak için kullandıkları *Cales*, Karalar ismi buradan gelir.¹²² Belirgin derecede eğik, iri ve kapkara gözlerini uzun ve gür kirpikler gölgeler. Bakışları ancak vahşi bir hayvanınkine benzetilebilir. Bu bakışlarda aynı zamanda hem cüretkârlık hem çekingenlik mevcuttur ve bu açıdan gözleri kurnaz, gözü pek, fakat Panurge¹²³ misali *doğal olarak darbelerden korkan* bu ulusun karakterini oldukça güzel bir şekilde ortaya koyar. Erkeklerin çoğu endamlı, narin ve çevik yapılıdır. Ben bir tane bile tıknaz Çingene gördüğümü sanmıyorum. Almanya'daki Çingene kadınları çoğunlukla çok güzeldir; İspanya *Gitaneleri* arasında ise güzellik çok nadir bir durumdur. Çok gençken sevimli çirkinler olarak kabul edilebilirler; fakat bir kez anne oldular mı çok itici olurlar. Her iki cins de inanılmaz derecede pistir. Yaşlı bir Çingene kadınının saçlarını görmemiş birinin, gözlerinin önüne dünyanın en sert, en yağlı, en tozlu yelesini getir-se dahi, o saç tahayyül edebilmesi güçtür. Endülüs'ün birkaç büyük şehrinde diğerlerinden biraz daha hoş olan genç kızlar görünüşlerine daha fazla özen gösterirler. Bu kızlar para için dans ederler. Dansları bizde karnaval zamanı yapılan halk balolarında yasaklanan danslarla müthiş bir benzerlik gösterir. İngiliz misyoner ve Bible Society¹²⁴ hesabına Hristiyanlığa geçirmeye çalıştığı İspanya Çingeneleriyle ilgili son derece ilginç iki eser kaleme almış olan Bay Borrow,¹²⁵ bir *Gitana*'nın kendi

122 Bana Alman Çingeneleri her ne kadar *Cales* sözcüğünün ne anlama geldiğini çok iyi anlasalar da bu şekilde adlandırılmaktan hiç hoşlanmıyorlarmış gibi geldi. Onlar birbirlerine *Romane tchave* diyorlar. (Mérimée'nin notu)

123 Rabelais'nin meşhur eseri *Gargantua ve Pantagruel*'in ana karakterlerinden biri. Son derece taşkın, düzenbaz, sefiş, fakat korkak bir karakterdir. (ç.n.)

124 Tam adı *The British and Foreign Bible Society*, 1804'te Kutsal Kitabı dünyaya dağıtmak amacıyla kurulmuş bir Hristiyan cemiyeti. (ç.n.)

125 George Henry Borrow (1803-1881), İngiliz roman ve seyahatname yazarı. Borrow'un *The Zincali* (1841) ve *The Bible in Spain* (1843) adlı iki eseri Mérimée'nin *Carmen*'i yazarken başvurduğu kaynaklar arasındadır. (ç.n.)

ırkıdan olmayan bir erkeğe herhangi bir zaaf göstermesinin eşsiz bir durum olduğunu söyler. Bana göre, Bay Borrow'un Çingene kadınlarının iffetine yağdırdığı bu övgüler çok abartılıdır. Öncelikle bu kadınların pek çoğu Ovidius'un çirkin kadını gibidir: *Casta quam nemo rogavit*.¹²⁶ Güzel olanlarına gelince, tıpkı bütün İspanyol kadınları gibi âşıkları konusunda çok seçicidirler. Erkeklerin kendilerini onlara beğendirmesi, onları hak etmesi gerekir. Bay Borrow Çingene kadınlarının iffetinin kanıtı olarak aslında kendi iffetini, özellikle de kendi saflığını ortaya koyan bir özelliğe atıfta bulunuyor. Dediğine göre tanıdığı ahlaksız bir adam güzel bir *Gitana*'ya bir sürü onza teklif etmiş, fakat hiç karşılık alamamış. Bu anekdotu aktardığım Endülüslü bir erkek söz konusu ahlaksız adamın aynı kıza iki üç piastra göstererek çok daha başarılı olacağını ve bir Çingene kızına altın onzalar teklif etmenin hancı bir kıza milyonlar vaat etmek kadar kötü bir ikna yolu olduğunu öne sürdü. Her ne olursa olsun, *Gitanalar* kocalarına olağanüstü bağlıdırlar. Kocaları zor duruma düştüğünde onların yardımına koşmak için göze almayacakları tehlike, göğüslemeyecekleri sefalet yoktur. Çingenelerin kendilerine verdikleri isimlerden biri olan *Rome*, yani Evliler bana göre bu ırkın evliliğe duyduğu saygının bir nişanesidir. Genel olarak Çingenelerin başlıca erdeminin vatanseverlik olduğu söylenebilir. Tabii kendileriyle aynı kökenden gelen bireylerle olan münasebetlerinde sergiledikleri sadakate, birbirleriyle yardımlaşma konusunda gösterdikleri hevese ve yasa dışı işlerde birbirlerini hiçbir şekilde ele vermemelerine vatanseverlik denebilirse. Gerçi bütün gizemli ve yasa dışı örgütlerde de buna benzer şeylere rastlanır.

Bundan birkaç ay önce Vosges'a¹²⁷ yerleşmiş bir Çingene boyunu ziyaret ettim. Kabilenin eskisi olan yaşlı bir kadının kulübesinde onun ailesinden olmayan, ölümcül bir hastalı-

126 *Kimse talip olmadığı kadın iffetlidir*, Ovidius, *Amores*, I, VIII, 43. (ç.n.)

127 Fransa'nın kuzeydoğusunda bir il. (ç.n.)

ğa yakalanmış bir Çingene vardı. Bu adam gayet iyi tedavi gördüğü bir hastaneden çıkmış, yurttaşlarının arasında ölmeye gelmişti. On üç haftadır misafir olduğu evde yatalak vaziyetteydi ve aynı evde yaşayan oğullardan, damatlardan çok daha iyi muamele görüyordu. Kendisi samandan ve yosundan yapılmış iyi bir yatakta yatarken, ailenin geri kalanı üç ayak uzunluğunda tahtaların üzerinde yatıyordu. İşte onların misafirperverlik anlayışı. Misafirine bu denli insaniyet gösteren aynı kadın bana hastanın önünde *Singo, singo, homte hi mulo* diyordu. Az kaldı, az kaldı, öldü ölecek. Sonuçta bu insanların yaşamı o kadar sefil ki, ölüm haberinin onlar açısından hiçbir korkutucu yanı yok.

Çingenelerin çarpıcı özelliklerinden biri de din konusunda gösterdikleri ilgisizliktir. Bunun nedeni özgür düşünceli veya septik olmaları değildir. Asla ateizm sergilememişlerdir. Hatta tam tersine oturdukları ülkenin dinini benimsemişlerdir. Fakat ülke değiştirirken din de değiştirirler. İlkel halklarda dinî duyguların yerini alan batıl inançlar da onlara aynı derecede yabancıdır. Nitekim çoğunlukla başkalarının safliğinden geçinen insanlar arasında batıl inanca yer olabilir mi? Yine de İspanyol Çingenelerinin bir cesede dokunmaktan müthiş bir dehşet duyduğunu fark ettim. Pek azı para karşılığında bir ölüyü mezarlığa taşımaya razı olur.

Çingene kadınlarının pek çoğunun fal baktığını söylemiştim. Bunu çok da iyi başarırlar. Fakat onlar için en önemli kazanç kaynağı tılsım ve aşk iksiri satışlarıdır. Uçarı gönülleri dizginlemek için kara kurbağası bacağı veya umursamayan sevgilileri âşik etmek için miknatis taşı tozu satmakla kalmaz, gerekli hallerde şeytanı kendilerine yardım etmek zorunda bırakan güçlü büyüler de yaparlar. Geçen yıl İspanyol bir kadın bana şu hikâyeyi anlattı: Bir gün son derece üzgün ve endişeli bir halde Alcalá Sokağı'ndan geçiyormuş. Kaldırımı çömelmiş Çingene bir kadın ona şöyle seslenmiş: "Güzel hanımım, sevgiliniz size ihanet etmiş." Bu doğruymuş. "Onun

size geri dönmesini sağlamamı ister misiniz?” Bu teklifin nasıl bir sevinçle kabul edildiği, kalbin en mahrem sırlarını böyle ilk bakışta anlayıveren bir kişinin nasıl bir itimat telkin ettiği tahayyül edilebilir. Madrid’in en işlek sokağında birtakım büyü işlerine girişmek mümkün olmadığından ertesi gün için sözleşmişler. “Vefasız ayağınıza getirmekten kolay mı var,” demiş *Gitana*. “Yanınızda mendil, eşarp veya *mantilla* var mı?” Ona ipek bir fular verilmiş. “Şimdi fuların bir köşesine koyu kırmızı ipekle bir piastra dikin. Başka bir köşeye yarım piastra dikin; buraya bir peseta; şuraya iki real. Sonra tam ortaya bir altın para dikin. Dobl n¹²⁸ olursa daha iyi.” Dobl n ve geri kalan paralar dikilmiş. “Şimdi fuları bana verin, saat tam gece yarısını vurduğunda onu Campo Santo’ya¹²⁹ götüreceğim. Güzel bir cadılık örneği görmek isterseniz siz de benimle gelin. Söz veriyorum, sevdiğinize yarından tezi yok kavuşacaksınız.” Çingene kadın Campo Santo’ya tek başına gitmiş; zira İspanyol kadın cadılardan Çingene’ye eşlik edemeyecek kadar çok korkuyormuş. Terk edilmiş biçare âşığın fularını da vefasız sevgilisini de bir daha görüp görmediğini tahmin etmeyi size bırakıyorum.

Çingeneler sefaletleri ve telkin ettikleri tiksintiye rağmen cahil kişiler arasında belli bir saygınlığa sahiptir ve bununla pek böbürlenirler. Zekâ bakımından kendilerini üstün bir ırk sayarlar ve onları ağırlayan halkı bütün kalpleriyle küçümserler. “Bu putperestler o kadar aptal ki,” demişti bana Vosgeslu bir Çingene kadını, “onları tuzağa düşürmek marifet bile değil. Geçen gün köylü bir kadın sokakta beni çağırırdı, evine girdim. Ocağı tütüyordu. Kadın benden dumanı yok etmem için büyü yapmamı istedi. Önce bana iri bir domuz parçası vermesini söyledim. Sonra Romani dilinde bir şeyler mırıldanmaya başladım: ‘Sen aptalsın,’ diyordum, ‘aptal doğmuşsun, aptal öleceksin..’ Kapının yanına

128 Eski bir İspanyol altın parası. (ç.n.)

129 İspanyolca “mezarlık”. (ç.n.)

geldiğimde ona düzgün bir Almancayla ‘Ocağının tütmesini engellemenin en kesin yolu içinde ateş yakmamaktır,’ dedim ve tabanları yağladım.”

Çingenelerin tarihi hâlâ muammadır. Hiç de kalabalık olmayan ilk kabilelerin XV. yüzyılın başlarına doğru Avrupa’nın doğusunda ortaya çıktığı bilinmektedir. Ancak nereden ve niçin Avrupa’ya geldikleri bilinmemektedir. Daha da sıra dışı olan nokta, birbirinden son derece uzak pek çok bölgede kısa sürede nasıl bu kadar olağanüstü bir şekilde çoğalabildiklerinin bilinmiyor oluşudur. Çingenelerin kendileri de kökenleri hakkında herhangi bir efsane muhafaza etmemiştir. Çoğu anavatanlarının Mısır olduğundan dem vursa da, bunun nedeni haklarında uydurulmuş çok eski bir tevatürü benimsemiş olmalarıdır.

Çingenelerin dilini incelemiş olan Doğu bilimcilerin pek çoğu onların Hindistan kökenli olduğuna inanmaktadır. Nitekim görünüşe göre Romani dilindeki çoğu kök ve dil bilgisi biçimi Sanskritçeden türemiş dillerde de karşımıza çıkmaktadır. Çingenelerin uzun yolculukları sırasında pek çok yabancı kelime benimsedikleri tahmin edilebilir. Romaninin bütün lehçelerinde pek çok Yunanca kelimeye rastlanır. Örneğin: *κοκκαλον*’dan *cocal*, kemik; *πέταλον*’dan *pétalli*, nal; *καρφί*’den *carphi*, çivi, vs.¹³⁰ Bugün Çingene-ler ırkları içerisinde birbirinden kopuk ne kadar çok boya sahipse neredeyse o kadar çok lehçeye sahiptir. Her yerde yaşadıkları ülkenin dilini kendi dillerinden çok daha kolay bir şekilde konuşurlar. Kendi dillerini sadece yabancıların önünde özgürce konuşabilmek için kullanırlar. Yüzyıllardır birbirlerinden kopuk olan Alman Çingeneleri ile İspanyol Çingenelerinin lehçeleri karşılaştırılacak olursa çok sayıda ortak kelime bulunacaktır. Fakat özgün dil her yerde, farklı derecelerde de olsa, bu göçebe halkın kullanmak zorunda olduğu daha gelişmiş dillerle girdiği temas sonucunda göz-

130 Yunanca okunuşları sırasıyla *kokkalon*, *petalon* ve *karphi*. (ç.n.)

le görülür şekilde değişmiştir. Bir tarafta Almanca, diğer tarafta İspanyolca, Romaninin özünü o denli değiştirmiştir ki, Kara Ormanlı¹³¹ bir Çingene'nin Endülüslü kardeşlerinden biriyle sohbet etmesi imkânsızdır. Ancak kuracakları birkaç cümle her ikisinin de aynı dilden türemiş farklı lehçeler konuştuğunu anlamaları için yeterli olurdu. Çok sık kullanılan birkaç kelime, sanırım, bütün lehçelerde ortak. Örneğin benim görebildiğim kadarıyla bütün vokabülerlerde *pani* su, *manro* ekmek, *mâs* et, *lon* tuz anlamına gelmektedir.

Sayıların isimleri de her yerde aşağı yukarı aynıdır. Alman lehçesi bana göre İspanyol lehçesinden çok daha arıdır; zira Alman Çingeneleri pek çok özgün dilbilgisi biçimini muhafaza ederken, *Gitanolar* Kastilya lehçesini¹³² benimsemiştir. Yine de bazı kelimeler dilin bir zamanlar ortak olduğuna tanıklık edercesine istisna teşkil etmektedir. Alman lehçesinde geçmiş zamanlar fiilin köküyle daima aynı olan emir kipine *ium* eklenmesiyle oluşur. İspanyol Romanisinde ise fiillerin hepsi Kastilyan fiillerin birinci çekimine uygun şekilde çekilir. Master halindeki *jamar*, yemek yemek kurala göre *jamé*, yedim; *lillar*, almak *lillé*, aldım olmalıdır. Bununla birlikte bazı yaşlı Çingeneler istisnai olarak *jayon*, *lillon* derler. Bu antik biçimi korumuş başka fiil var mı bilmiyorum.

Romani dili hakkında sahip olduğum azıcık bilgiyi sayıp dökerken, bizdeki hırsızların Çingenelerden almış olduğu birkaç Fransızca argo kelimeyi de not etmek isterim. *Paris Esrari*¹³³ üst tabakaya *chourinin* bıçak anlamına geldiğini öğretti. Bu, saf Romanidir: *tchourin* bütün lehçelerde ortak

131 Almanca Schwarzwald, Almanya'nın güneybatısında dağlık bölge. (ç.n.)

132 Kastilya lehçesi standart İspanyolca kabul edilmektedir. (ç.n.)

133 Fransızca *Les Mystères de Paris*, Fransız yazar Eugène Sue'nün 1842-1843 tarihleri arasında tefrika edilen romanı. (ç.n.)

olan kelimelerden biridir. Bay Vidocq¹³⁴ ata *gres* der. Bu da yine Çingenece bir sözcüktür: *gras, gre, graste, gris*. Buna bir de Paris argosunda Çingeneler için kullanılan *romanic-hel* kelimesini ekleyin. Bu *romane tchave*, yani Çingene çocuklarından bozma bir tabirdir. Ancak bir etimoloji var ki onunla bilhassa gurur duyuyorum. Bu, bütün öğrencilerin kullanmakta olduğu ya da benim zamanımda kullandığı beniz, yüz anlamına gelen *frimousse* kelimesidir. Öncelikle Oudin'in¹³⁵ o tuhaf sözlüğünde söz konusu kelimeyi 1640'ta *firlimousse* şeklinde yazmış olduğuna dikkat ediniz. Şimdi Romanide *firla, fila* yüz demektir, *mui* de aynı anlama gelmekte ve tam anlamıyla Latinlerin *osuna*¹³⁶ tekabül etmektedir. Has bir Çingene *firlamui* bileşimini derhal anlamıştı ve ben de bunun Çingene dilinin dehasına uygun olduğunu düşünüyorum.¹³⁷

Carmen okurlarının Romani üzerine yapmış olduğum araştırmaları takdir etmeleri için bu kadar bilgi yeterli. Sözlerimi taşı gedigine koyan şu atasözüyle noktalamak isterim: *En retudi panda nasti abela macha*. Kapalı ağza sinek girmez.

134 Eski bir mahkûm olan Eugène-François Vidocq (1775-1857) Paris Emniyet Teşkilatının Güvenlik Şubesine müdür olmuş, daha sonra kendi detektiflik bürosunu kurmuştur. Vidocq bugün tarihçiler tarafından modern kriminolojinin babası olarak görülmektedir. (ç.n.)

135 Antoine Oudin, XVII. yüzyılda yaşamış Fransız dil bilimci. Mérimée'nin atıfta bulunduğu eser Oudin'in 1640'ta yayımladığı *Curiositez françoises pour supplément aux dictionnaires* başlıklı sözlüğüdür. (ç.n.)

136 Latince *-us* son ekiyle biten eril isim ve sıfatların çoğul -i hali: *servus* (köle), *servos* (köleleri). (ç.n.)

137 Mérimée bu noktada yanılmaktadır. Fransızcada *frimousse* kelimesi "caka", "gösteriş" anlamına gelen *frime* sözcüğünden türemiştir, bkz. *Le Littré*. (ç.n.)

Prosper Mérimée (1803-1870): Fransız yazar, arkeolog ve tarihçi. Romantizm akımının en önemli temsilcilerinden biridir. İspanyolca, Yunanca, Latince, İngilizcenin yanı sıra, çok etkilendiği Puşkin ve Gogol'ün eserlerini Fransızcaya çevirecek kadar Rusça da öğrenmiş çok yönlü bir yazardır. Oyunları, romanları, denemeleriyle olduğu kadar uzun öyküleriyle de tanınmıştır. Bu öykülerin en ünlüsü ve Mérimée'nin titiz, ölçülü sanatının doruğa çıktığı Carmen 1845 yılında yayımlandı. Yazar İspanya seyahatleri sonrasında kaleme aldığı Carmen'de tutkulu, özgürlüğüne düşkün, gözü kara Çingene Carmen ile Don José'nin ölümsüz aşkını konu eder. Bizet'nin ünlü operasına da temel olan Carmen yayımlandığından beri pek çok kez diğer sanat dallarına da ilham olmuş, defalarca sahneye, sinemaya uyarlanmış, dünya edebiyatına ölümsüz bir karakter armağan etmiştir.

Berna Günen (1979): Galatasaray Lisesi'nden mezun oldu. Galatasaray Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler okurken Robert Schuman Bursu'na hak kazandı ve eğitimine Fransa'da Institut d'Etudes Politiques de Paris'de (Sciences Po) devam etti. Aynı okulda 20. Yüzyıl Avrupa Tarihi üzerine lisans, yüksek lisans ve doktora yaptı. İngilizce ve Fransızcadan çeviriler yapmaktadır.

